

Økologi beriger samfundet

Får politikerne i virkeligheden både i pose og i sæk, når de støtter økologien? Læs om ICROFS' nye vidensyntese, der blev sat både til afstemning og debat på Økologikon-gres 2015.

4 AKTUELT

Plantedække hele året

Det er hverken bonitet eller areal, men derimod arbejdet med livet i jorden, der er afgørende for, om man har succes som landmand, siger tysk konsulent, som fremhæver betydningen af efter- og mellemafgrøder kombineret med tilpasset gødskning.

10 MARK OG STALD

Rekordår for Hanegal

Med en vækst på 15 procent, et nyt rekordregnskab med en fordobling af bundlinjen og et år med store fremtidsrettede investeringer tegner fremtiden lys for Hanegal.

15 MAD OG MARKED

ØKOLOGI & ERHVERV

11. december 2015
nr. 579
35. årgang

I projektet pECOSYSTEMS måler forskerne, om energiafgrøder kan opsamle overskydende N fra farefoldene på Ulvehøjgård. side 14

Minister beder Miljøstyrelsen handle

For tredje år i træk er dansk frugt blevet forurennet med sprøjtegiften prosulfocarb. Nu beder miljø- og fødevarerminister Eva Kjer Hansen Miljøstyrelsen om at finde løsninger

- Jeg har bedt Miljøstyrelsen om at drøfte med erhvervet, om der er andre muligheder for at reducere spredningen af prosulfocarb og samtidigt finde en løsning på spørgsmålet om compensation. Sådan svarer miljø- og fødevarerminister Eva Kjer

Hansen i en kommentar til Økologisk Landsforenings krav om et forbud mod sprøjtegiften prosulfocarb, som for tredje år i træk har forurennet dansk frugt.

I sit svar understreger Eva Kjer Hansen, at der i år kun er tale om ét fund, men det er ét fund for meget. Og derfor har NaturErhvervsstyrelsen udført et uanmeldt kontrolbesøg og konstateret, at stoffet er brugt på lovlig vis på de omkringliggende marker.

- Anvisningerne fra erhvervets handlingsplan for prosulfocarb er blevet fulgt. Det kan ikke udelukkes, at fundene skyldes sprøjtning læn-

gere borte eller muligvis regnvand, tilføjer Eva Kjer Hansen.

I 2016 og 2017 udfører DCE og DCA detaljerede målinger af spredningen af prosulfocarb, hvilket vil være med til at forbedre videngrundlaget omkring spredning og deposition af prosulfocarb. Projektet udføres for Miljøstyrelsen. Endvidere skal Delprogram for luft under NOVANA revideres i de kommende år, og i forbindelse med denne proces skal det vurderes, hvordan måleprogrammet kan optimeres for at få bedre data til vurdering af årsagerne til depositionen af prosulfocarb i Danmark.

ib@okologi.dk

Ny rekord for eksporten

Den danske eksport af økologiske fødevarer fortsætter med at vokse, og på seks år er der gnavet en halv mia. kr. af underskuddet i udenrigshandlen

EKSPORT

AF JAKOB BRANDT

Med en stigning på 12 procent fortsætter den stejle vækstkurve for den danske økologi-eksport, som i 2014 rundede 1,7 mia. kr. Danmark er dermed kommet et stort skridt nærmere balance i udenrigshandlen med økologi. Det fremgår af de nye eksporttal, som Danmarks Statistik offentliggjorde mandag.

På basis af de seneste mange års vækst og aktuelle tilbagemeldinger fra branchen forventer Helene Birk, eksportchef i Økologisk Landsforening, at Danmark vil eksportere økologi for minimum tre mia. kr. i 2020. Hendes optimisme bygger på flere forhold.

Det går kun én vej

- Økologi er slået igennem i dagligvarekæder og professionelle køkkener i rigtig mange lande - og udviklingen går kun i én retning: opad! Dansk økologi er eftertragtet i udlandet på grund af vores mangeårige erfaringer med økologisk produktion. Vi er det land i verden, der har den højeste økologiandel i vores fødevarer-salg. Det betyder bl.a., at de danske virksomheder kan bidrage med et bredt udvalg af innovative, økologiske produkter, siger Helene Birk.

Hun vurderer, at den positive udvikling vil fortsætte, og at der vil være balance i udenrigshandlen med økologi i løbet af tre-fire år.

Væksten sker lige over grænsen

Kigger man lidt ind bag tallene, er det tydeligt, at det stadigt er kunder på de nære markeder, som bidrager

mest til eksportstatistikken. To ud af tre eksportkroner hentes i Sverige og Tyskland. Sidstnævnte er Europas største økologimarked, og det er også fortsat det markant vigtigste eksportmarked for de danske øko-producenter.

Salget til Tyskland indbragte 820 mio. kr. Det betyder, at 48 procent af den danske eksport går til tyske kunder. Men det svarer kun til en vækst på 2,7 pct. i forhold til året før.

Så er der anderledes vækst i eksporten til Sverige, som i 2014 voksede med hele 42,5 pct. Dermed aftager svenskerne 17 procent af den samlede øko-eksport fra Danmark.

Frugt, grønt og mejeri

Godt en tredjedel af eksporten til Sverige består af frugt og grønt, mens mejeriprodukter med en andel på 84 procent er den altdominerende kategori i eksporten til Tyskland.

Det er også de to varekategorier, som er mest iøjnefaldende i den samlede eksport, hvor mejeriprodukter vejer tungest og udgør 51 pct. Det er en tidobling siden 2005. Eksporten af økologisk frugt og grønt steg mærkbart fra 120 mio. kroner i 2013 til 210 mio. kroner i 2014. Det svarer til en stigning på 75 procent.

Importen voksede med

Også importen af økologi voksede i 2014. Med en vækst på 9 pct. udgør den 1.941 mio. kr.

Det er 220 mio. kr. mere end eksporten, og også på importsiden ligger Tyskland i spidsen med 19 pct. af den samlede værdi. Nederlandene står for 18 pct. og Italien 14 pct.

Læs mere side 18

MENNESKER & MENINGER

Når drømme er gjort af fast stof

Økologisk Landsforening:

Sprøjtemiddelstrategi skal beskytte økologer

LEDER

AF PER KØLSTER

En étårig forlængelse af den nationale Sprøjtemiddelstrategi 2013-2015 har netop været i høring. Økologisk Landsforening understreger i sit høringssvar, at strategien skal tage højde for cocktaileffekten af pesticidrester i fødevarer og sikre, at økologiske og andre sprøjtefri marker ikke rammes af pesticiderne.

Regeringen ønsker at forlænge den nationale Sprøjtemiddelstrategi 2013-2015. Økologisk Landsforening, ØL, kvitterer for regeringens ønske om at beskytte danskernes vand, natur og sundhed. I en pressemeddelelse fra foreningen fortæller ØL, at foreningen i sit høringssvar blandt andet fremhæver sundhedsaspektet, og foreningen understreger, at strategien bør forholde sig til cocktaileffekterne af pesticidrester.

- For så vidt angår sundhed, så bør en sprøjtemiddelstrategi, der skal beskytte danskernes sundhed nødvendigvis forholde sig til cocktail-effekterne. Det er ikke tilstrækkeligt at stille sig tilfreds med, at forekomster af sprøjtemiddelrester ligger under grænseværdien, da det ikke er et udtryk for, at det ikke går ud over menneskers sundhed, skriver ØL i sit høringssvar.

Cocktail-effekten betyder, at pesticidrester i kombination med hinanden kan blive giftige, selvom de hver især ligger under den sundhedsmæssige grænseværdi.

Økologer skal holdes skadesfri

Økologiske Landsforening fremhæver også i sit høringssvar, at økologer og andre landmænd, som ikke anvender pesticider, skal sikres mod forurening fra de arealer, hvor der anvendes sprøjtemidler.

- Udkastet mangler et meget væsentligt pejlemærke. Det må være en højt prioriteret målsætning at sikre, at den del af landbrugserhvervet, der anvender pesticider, ikke påvirker den del af landbrugserhvervet, der ikke anvender pesticider, skriver foreningen i sit høringssvar og henviser specifikt til sagen om prosulfocarb, der tre år i træk har ramt æbler og senest pærer og som i den seneste pesticidrapport fra Fødevarestyrelsen også er fundet på dansk producerede gulerødder:

- Prosulfocarb er et meget flygtigt sprøjtemiddel. Der er udarbejdet en handlingsplan, der skal forebygge risikoen for, at der findes prosulfocarb i frugt og grønt, men der er fortsat fundet prosulfocarb i frugt. Økologisk Landsforening mener derfor, at tillægget til sprøjtemiddelstrategien nødvendigvis må indeholde en indsats vedrørende godkendelsesgrundlaget, således at sprøjtemidler, der som prosulfocarb har meget høje fordampningsegenskaber, ikke kan godkendes med henvisning til, at det ikke er muligt at sikre, at disse ikke lander på afdyrkede og i folks private haver, hvor de ikke er tiltænkt. Det er ikke tilstrækkeligt, at forekomsten holder sig under grænseværdien, da dette ikke er ensbetydende med, at det ikke udgør et sundhedsproblem, eftersom grænseværdien ikke tager højde for cocktail effekterne, skriver ØL i sit høringssvar.

ib@okologi.dk

Danmark er et landskab med vandet som nabo, med søer, moser og vandløb, med fjorde, sundet og havet mod nord. Og så regner det. Det siler ned indimellem, så det på det nærmeste kan virke, som om der ikke er nogen grænser mellem himmel og hav. Og flere gange har vi mærket fortællingen om klimaforandringerne, når havet har gnavet og oversvømmet. Vandet er livets moder, det er så uendeligt dyrebart, og i den store verden vil der blive kæmpet om det mere og mere. Selv her hos os skal vi tænke os voldsomt om for at få 'regne'stykket til at gå op. For lidt og for meget.

Jorden er vores livsgrundlag, mulden skaber planterne, som er forudsætningen for alt liv på jord. Og vi har en meget rig jord, som kan yde det mest utrolige, når bare vi holder den dyrket, passer på den og ikke plastrer den til med beton.

Det er min store drøm at se det danske landskab og landbrug genrejst som borgernes spisekammer. Og det er min drøm, at vandet igen kan levere den enorme frodighed af havmad, som er dets potentiale. Det er en mulighed, som kræver, at vi tænker os grundigt om. Og vandet er en af koderne. Alt det vand, der forlader byer og marker, skal være rent. Helt rent. Selv den mindste giftrest eller kemikaliefurening forstyrrer naturens balancer og frugtbarhed. Vores kredsløb skal være reguleret, så de bidrager positivt til naturens husholdning.

“ Alt det vand, der forlader byer og marker, skal være rent. Helt rent. Selv den mindste giftrest eller kemikaliefurening forstyrrer naturens balancer og frugtbarhed. Vores kredsløb skal være reguleret, så de bidrager positivt til naturens husholdning.

Landbruget har mistet taget i den lokale befolkning. Nuvel der er en jordbærmark hist og her, men det er ikke mere end en generation eller to siden, at byernes omegn var plastret til med drivhuse. Amager for eksempel var et stort gartneri, der var frugtplantager, grønhandlernes solgte friske ting fra baghaven, æg fra egnen og røgede sild fra havnen. Ja, og så var der slagterier, mosterier, møllerier, bagerier, bryggerier osv. i de mindre byer. Med andre ord, så har vores madkultur flyttet sig fra at være egnens muligheder til at være dybt afhængig af, at vi har et globalt marked, der fungerer. Vi er begyndt at dyrke fisk, fordi havets økosystemer er brudt sammen og ikke kan levere sit naturlige og utrolige overskud, og fiskeriet er stærkt på retur. Byer er er født af sildefangster, som ingen kan forestille sig i dag.

Det er utroligt, at vi som et af verdens ubetinget rigeste lande har sat os selv i en situation, hvor vi har savet den gren af, som vi selv kan

drømme om at få lov til at sidde på igen. Nu kan den gren ikke sættes på igen, men der kan vokse en ny ud. Det kræver en massiv omtanke, og at det er noget, vi vil. Det er min drøm, at kommunerne og borgerne i de lokale områder får øjnene op for det utrolige potentiale, der gemmer sig i vores muligheder for igen at få jorden i spil og få vandet til at levere. Vi skal turde tro på, at der kan blive en fremtid for unge, som kan drømme om at arbejde med naturen på jorden eller på vandet, som kan trylle med at fremskaffe det bedste, vores natur kan præstere. Vi skal som borgere kun stille os tilfredse med det bedste. Tænk, hvis det igen kan blive muligt at mæske sig i den rigdom, som kan dyrkes lige rundt om hjørnet. Tænk, hvis vores vand igen bliver rent. Tænk, hvis vi kan afbøde klimaforandringerne. Og tænk, hvis vi samtidig kan skabe en dynamisk lokaludvikling. Man har en gang sagt: 'Man skal passe på med det man drømmer om, man risikerer at få det!'. I dette tilfælde, vil jeg meget gerne løbe denne risiko.

Udgiver

Økologisk Landsforening
Silkeborgvej 260
8230 Åbyhøj
Tlf. 87 32 27 00
www.okologiogerhverv.dk

Udkommer

22 udgivelser årligt
Oplag 4.000
ISSN 1904 - 1586

ØKOLOGI & ERHVERV

Redaktør (ansv.)

Irene Brandt
ib@okologi.dk
87 32 27 29

Redigerende/annoncer

Arne Bjerre
ab@okologi.dk
87 32 27 23

Journalist

Jakob Brandt
jb@okologi.dk
87 32 27 27

Journalist

Kaj Lund Sørensen
kls@okologi.dk
87 32 27 28

Abonnement

Avisen koster 34,95 i løssalg.
Et årsabonnement koster 695kr. (ekskl. moms). Bestil på mail:
hmo@okologi.dk

Tryk

Skive Folkeblad

Økologi & Erhverv

Redigeres uafhængigt af politiske, økonomiske og organisatoriske interesser.

Debatindlæg:

Redaktionen modtager gerne debatindlæg fra vores læsere.
Send dit indlæg til: ib@okologi.dk
Omfang: Max 1.700 anslag inkl. mellemrum.

INDHOLD:

AKTUELT

Får politikerne i virkeligheden både i pose og i sæk, når de støtter økologien?

ICROFS benyttede Økologikongressen 2015 til at offentliggøre videnssyn- sen: Økologiens bidrag til samfundsgoder

Produktivitet eller bedre dyrevelfærd

Økologer har en central opgave i at øge produktiviteten og på samme tid højne dyrevelfærden

Debat ændrede holdninger til miljøforbedringer

Miljøpåvirkningen af økologisk jordbrug blev diskuteret livligt på Økologi- kongres 2015

Økologerne vil gerne være lidt grønnere

Det økologiske landbrug skal minimere sit klimaaftryk og skrue ned for energiforbruget

Kan økologi bidrage mere til natur og biodiversitet?

Spørgsmålet var til afstemning og debat på Økologikongres 2015

MARK OG STALD

7 Fagligt talt:

Samarbejde - to vindere og ingen tabere

7 Biavlere inviterer til samarbejde

Biavlere og økologiske landmænd har fælles interesse i at samarbej- de, og samarbejdet blev sat på prøve på seminar i Vingsted.

8 Bier gavner bundlinjen

Økologiske landmænd kan have stor nytte af at være vært for en bigård - økologisk eller ej. Det kan betale sig at gøre bedriften mere bivenlig.

10 Jorden skal have plantedække hele året

Det er hverken bonitet eller areal, men derimod arbejdet med livet i jorden, der er afgørende for, om man har succes som landmand, siger tysk konsulent.

12 Kløvergræs kan forvandles til foder til svin og høns

En del af de udfordringer økologisk landbrug står over for kan løses ved hjælp af en nyudviklet metode, som gør proteinet i kløvergræs tilgængelig for enmavede dyr.

12 Godt produkt - hvis hønsene vil spise det

15 Nyt fra ICROFS

Flerårige blandinger med urter øger jordens frugtbarhed

Jagten på den optimale løsning

Kan man både tilgodese dyrevelfærd og miljøet i den økologi- ske svine- og fjerkræproduktion. Spørgsmålet blev debatteret, da projektet pECOSYSTEMS inviterede til Store regnedag i Hovborg.

Guld og økofisk til Køben- havns skolemad

Den københavnske skolemadsord- ning EAT fik mandag overrakt det økologiske spisemærke i guld for en skolemenu, hvor over 90 pct. af råvarerne er økologiske. Senest har EAT-køkkenet åbnet døren for de økologiske fisk.

MAD OG MARKED

17 Optimistisk prognose for globalt salg af frugt og grønt

Produktudvikling, innovation og forbrugernes øgede fokus på sund- hed vil bidrage til en markant vækst i det globale salg af økologisk frugt og grønt, forudser Markets and Markets

18 Eksporten har kurs mod tre mia. kr.

Nye tal fra Danmarks Statistik viser at der er fremgang i eksporten i stort set alle varekategorier

19 Solid fremgang for Hanegal

Med et nyt rekordregnskab med en fordobling af bundlinjen og et år med store fremtidsrettede investeringer tegner fremtiden lys for Hanegal

20 Økoskabet - en ny måde at sælge lokal økologi på

Amager-par har udviklet et nyt fleksibelt salgskoncept, som rummer fordele for både producent og kunde

21 Partnerskaber rummer flest fordele

Hvis man finder den rigtige partner, er et længerevarende partner- skab ofte at foretrække for begge parter frem for kortere kontrakter, viser europæisk forskningsprojekt.

Skal det økologiske regelsæt strammes?

I forbindelse med Økologikongres 2015 stillede vi dette spørgsmål til fire del- tagere:

Icrofs videnssynthese peger på, at det økologiske landbrug ikke scorer særligt godt på hverken klima eller miljø. Naturtiltagene kunne også være bedre. Synes du, at målsætninger for klima, miljø og natur skal indarbejdes i det økologiske regelsæt?

Jens Christian Mathiasen, mælkeproducent, Givskud

Jeg har været økolog i 19 år, og vi har naturplan, levende hegn, stendynger og frøsøer, og det er alt sammen kommet til i en løbende proces. Vi har som Thise-leverandør fået lavet klimaplan, og vi har solceller og varmegenindvinding. Og så skal vi være med i Månssons biogasanlæg; men jeg ville være ked af, hvis det blev indarbej- det i regelsætte, for det er sjovest, når det sker ad frivillighedens vej.

Signe Frese, miljøchef i Coop

Det vil være en god ide at indarbejde klima og miljø, for det er vigtigt, at økologien bliver ved med at udvikle sig og ikke går i stå i forhold til nye udfordringer, når det gælder klima, miljø og dyrevelfærd. Markedet flytter sig hele tiden, og derfor skal økologien også bevæge sig, så det er tydeligt, hvad forbrugerne betaler ekstra for, når de køber økologi. Hvis ikke økologerne hele tiden har fokus på de områder, risikerer de at blive overhalet af andre - det kunne være bio- dynamikerne.

Karsten Kjærgaard, økologisk planteavler, Livø

Jeg synes, at økologien bør arbejde i den ret- ning. Vi bliver nødt til at få reduceret klimabe- lastningen. Det er det, der er dagsordenen, og det er en realitet, som vi bør reagere på. Økologi- en har altid været båret af idealisme, og det ser heldigvis ud til, at det gror fra neden af. Det var også sådan økologien startede, som en re- aktion på det der skete i landbruget. Det er en meget spændende og interessant udvikling.

Chriss Hedeager, biodynamisk landmand, Ølgod

Jeg synes helt sikkert, at klima og natur bør indarbejdes i økologireglerne. Når man bliver økolog og biodynamiker, er det netop fordi, vi er optaget af den jord, som vi har lånt af vores børn. Vi er idealister og er grundlæggende be- kymret for klodens tilstand. Derfor er det også vigtigt, at vi forholder os til, hvordan landbruget påvirker klimaet og miljøet.

Regnskab & Rådgivning

Ring for et uforpligtende tilbud
Gratis medlemskab det første år

Vi samarbejder med Økologisk Landsforening

LANDBRUGSRÅDGIVNING SYD

og **den grønne revisor**

Tlf. 73 74 20 20 www.lrs.dk

Vejle Varde Ry Løgumkloster Odense Svendborg

Får politikerne i virkeligheden både i pose og i sæk, når de støtter økologien?

ICROFS benyttede Økologikongressen 2015 til at offentliggøre videnssynesen: Økologiens bidrag til samfundsgoder

VIDENSYNTSESE

AF IRENE BRANDT

Det var ICROFS direktør, Niels Halberg, der indledte gennemgangen af resultaterne fra videnssynesen med at stille spørgsmålet: Får politikerne i virkeligheden både i pose og i sæk, når de støtter økologien?

Og i videnssynesens forord svarer Mette Wier, der er bestyrelsesformand for ICROFS på spørgsmålet:

"Det enestående ved økologisk produktion er, at de fælles gevinster i meget høj grad betales af forbrugerne og bæres oppe af et velfungerende marked. Hvis ikke økologien gav disse gevinster, skulle man søge at tilvejebringe dem på anden vis, f.eks. gennem strammere regulering af landbruget generelt."

Niels Halberg understregede, at videnssynesen er et produkt af forskning:

- Det her bygger på forskning. Vi har rigtig stor respekt for jeres erfaringer, men vores felt er at arbejde med forskning og dét, der er dokumenteret. Sammen med jeres viden og erfaring kan vi bruge forskningen

til at udvikle økologien, så den kan flyttes det næste skridt.

Seks områder

Videnssynesen koncentrerer sig om seks områder, hvor økologien potentielt set har mulighed for at bidrage væsentligt til samfundsgoderne. Det er natur og biodiversitet, miljø, energi og klima, sundhed og velfærd for mennesker, sundhed og velfærd for dyr samt erhverv og landdistrikter. På hvert af disse områder er de økologiske principper og reglers betydning for økologisk jordbrugs bidrag til samfundsgoderne blevet kortlagt, og på basis heraf er der identificeret synergier og dilemmaer, hvor der er brug for en fremtidig indsats inden for forskning, udvikling og rådgivning til at forbedre bidragene.

Fem af disse områder blev sat til debat på kongressen:

Dyrevelfærd

Jan Tind Sørensen fra AU introducerede deltagerne til dyrevelfærd.

- Økologien har en klar profil på dyrevelfærd. Det flugter godt med forbrugernes forventninger. Og økologi har derfor et skud mere i bøssen. Men der er problemområder: For eksempel er der høj dødelighed blandt

Landskonsulent Erik Fog fra Seges styrede workshoppen om de økologiske landmænds resultater inden for klima og energi. Han fremlagde, der ikke efterlader nogen tvivl om, at økologerne er udfordret i de fleste produktionsgrene, både når det gælder klimaaftryk og energiforbrug. Foto: Jakob Brandt

kalve, høns og grise. Derudover har den økologiske produktion på visse områder problemer med parasitter, sagde Jan Tind Sørensen. Han advarede mod at øge produktionen i økologisk jordbrug ved at give mindre udeliv, mindre plads, tidligere fravæning og mere brug af antibiotika.

- Det bør være omvendt, sagde Jan Tind Sørensen.

Miljø

John Hermansen fra AU introducerede deltagerne til miljø.

- De økologiske principper handler om beskyttelse af grundvand, vandmiljø, natur, jordressourcer og ressourceudnyttelsen. Samtidig minimerer økologisk landbrug risikoen for sprøjtegift på marken og nærarealet, hvilket giver afledte effekter på biodiversitet og natur, sagde John Hermansen.

Men han skitserede også tre områder, hvor det økologiske jordbrug kan udvikle sig:

- Kvælstofudvaskningen - der bruges mindre, men udledningen er den

samme. Årsagen er den måde, der fodres på. Det giver tab af næringsstoffer, og det handler derfor også om produktivitet, for kvælstof er en sparsom ressource i økologisk jordbrug, sagde John Hermansen.

Han anbefaler også, at det økologiske jordbrug udvikler metoder, der kan fastholde næringsstoffer i rodzonen.

- Det er også vigtigt at finde metoder, som løser problemer med punktbelastningen - for eksempel ved at opnå en større forståelse for næringsstofbehovet til fritgående dyr, sagde John Hermansen.

Natur

Vibeke Langer fra KU introducerede deltagerne til natur

- Økologisk jordbrug fremmer biodiversiteten. Og vi kan konstatere, at økologi i hvert fald performer bedre end det konventionelle landbrug, når det handler om naturtiltag, sagde Vibeke Langer.

Det er især tre kendetegn ved økologiske jordbrug, der gavner bio-

diversiteten: fraværet af sprøjtegift, organisk gødning samt mere og bedre markukrudt.

- Men vi skal komme ud over, at det hele foregår på markfladen og i stedet arbejde for at beskytte den eksisterende natur - det, der er vådt, tørt eller magert. Og vi skal stadig tillade ukrudt, differentiere slæt på kløvergræs, så der står noget tilbage til bestøverne, efterlade uopdyrkede flader på markerne og gøre jordbehandlingen mere skånsom, sagde Vibeke Langer.

Hun efterlyste bedre dokumentation - for eksempel af, hvad naturen får ud af, at landmanden laver lærkepletter.

- Vi ved ikke, om en lærkeplet er mere værd i en økologisk mark end en konventionel mark. Og vi mangler værktøjer, der kan vise, hvor der er plads til forbedringer.

Klima og energi

Erik Fog fra Seges introducerede deltagerne til klima og energi.

- Bortset fra so-holdet er det kon-

Produktivitet eller bedre dyrevelfærd

Økologer har en central opgave i at øge produktiviteten og på samme tid højne dyrevelfærd

Af Karen Munk Nielsen

Søerne får flere grise, end de kan passe, hønsene piller fjer, og små tyrekalve bliver skudt ved fødslen, fordi der ikke er penge i at fede dem op.

Disse tre eksempler er nogle af økologiens kendte udfordringer, og de var i centrum på Økologikongres 2015's workshop om dyrevelfærd. Anledningen var ICROFS' videnssynese om økologiens bidrag til sam-

fundsgoder, hvor husdyrenes sundhed og velfærd er det ene.

- Økologiske husdyr har oplagte og iøjnefaldende velfærdsfordele: mere plads, et udeliv og mindre behov for medicinering. Men disse bedre vilkår går ud over produktiviteten, konstaterede professor Jan Tind Sørensen, AU, i sit oplæg til den efterfølgende debat.

- Økologiske husdyrproducenter er i samme principielle klemme som konventionelle: De skal år for år blive mere og mere produktive og effektive for ikke at miste indtjening. Det sætter økologien i et dilemma mellem dyrevelfærd og produktivitet.

Samtale rykker holdninger

Inden debatten, som foregik i grupper, stemte de ca. 90 fremmødte ja/nej til tre udsagn, hvor produktivitet kunne være i modstrid med dyrevelfærd og økologiens principper. De handlede om flokstørrelse hos høns, racevalg hos svin og brugen af kønssorteret sæd i kvægbruget. I alle tre tilfælde var stemningen for vidtstrakte hensyn til økologiske principper. Efter debatten var holdningerne modereret til fordel for de produktionsmæssige hensyn i bl.a. svinespørgsmålet.

- Jeg stemte nej. Vi skal have smågrisedødeligheden ned, men ikke ved at bruge ekstensive racer. Det har vi prøvet, og det går ud over

økologien, når vi får dårligere foderudnyttelse og lav kødprocent, forklarede Arne Steffensen, økologisk svineproducent i Holstebro, i en af gruppediskussionerne.

Og argumentet blev hørt i nogen grad. Hvor stemmetallet for ekstensive racer før debatten var 62 pct., var det efter gruppesnakken faldet til 53 pct., og flere valgte at stemme.

Tre spørgsmål om dyrevelfærd

Deltagerne i Økologikongressens workshop om dyrevelfærd stemte ja/nej til disse tre spørgsmål:

► Skal økologisk svineproduktion reducere pattegrisedødeligheden ved at vælge andre

racer med en markant lavere kuld størrelse, også selv om det medfører et lavere antal fravænnede grise pr. årssø og en forringet slagte kvalitet?

► Skal økologiske Jersey-besætninger opfordres til at anvende kønssorteret sæd, selvom det til en vis grad strider imod de økologiske principper om naturlighed?

► Skal vi for fremtiden gennem systemudvikling og regelsætning arbejde for væsentligt mindre flokke høns, selvom det øger omkostningerne pr. produceret æg?

ventionelle landbrug bedre end det økologiske landbrug, når det handler om energiforbruget. De økologiske malkekvægsårde er også ret godt med, men de konventionelle er bedre, konstaterede Erik Fog. Han fortsatte:

- Når det drejer sig om CO2 ækvivalenter klarer de økologiske landbrug sig bedst på produktionen af mælk, svin og planteavl, når vi måler pr. ha. Men når det gælder pr. produceret enhed klarer den konventionelle produktion sig bedst.

Erik Fog konstaterede dog, at der er en meget stor spredning.

- Der er brug for, at vi sætter hårdt ind på at optimere vores produktionsystemer. Man kan spørge, om det er reglerne, der skal strammes op, for økologi og klima passer godt sammen, men det er ikke indarbejdet i reglerne.

Landdistrikter

Mette Meldgaard, der er økologisk æbleavl, præsenterede forskningen om økologisk betydning for erhvervsudviklingen i landdistrikterne.

- Det er meget svært at sammenligne innovationsniveauet i det økologiske landbrug med det konventionelle landbrug, for vi har ingen tal for det, konstaterede Mette Meldgaard.

Men på trods af, at der mangler tal, kommer forventningerne til de økologiske landbrugs positive indflydelse i landdistrikterne alligevel tydeligt til udtryk i videnssynesen:

"Økologi kan indgå som en katalysator for social innovation, ved at bidrage til bedre kontakt mellem land og by, viden om fødevarer og sund kost, generel miljøbevidsthed og socialøkonomiske arbejdspladser. Flere økologiske landbrug kan skabe mere liv på landet, brande lokalområder positivt og gøre landdistrikterne mere attraktive for tilflyttere. Økologi har et uudnyttet potentiale på dette område, og her er det ikke nødvendigvis store arealer og høj produktion, der er vigtigst. Mange forskellige aktiviteter og lokal tilstedeværelse spiller også en stor rolle."

Debat ændrede holdninger til miljøforbedringer

Miljøpåvirkningen af økologisk jordbrug blev diskuteret livligt på Økologikongres 2015

Af Joachim Kjeldsen

Godt 40 af kongresgæsterne deltog i sessionen med debat og afstemninger om, hvordan økologien kan gøre det bedre for miljøet. Der blev stillet tre spørgsmål, som deltagerne først tilkendegav deres holdning til ved en elektronisk afstemning, hvorefter de i grupper fik lejlighed til at diskutere og vægte holdninger og argumenter over for hinanden.

De tre spørgsmål var:

- ▶ Skal der være krav om rækkebekæmpelse af ukrudt og ikke barmarksbekæmpelse?
- ▶ Bør der stilles krav om at for-

pligte sig til bedre aminosyresammensætning i foder til svin og fjerkræ (for at reducere for eksempel ammoniakfordampning)?

- ▶ Skal økosektoren arbejde for at få biomasse fra rensningsanlæg tilbage til markerne?

Holdninger ændredes

Ved den første afstemning svarede 66 pct. af deltagerne 'ja' til spørgsmål 1 om krav om rækkebekæmpelse af ukrudt, mens 44 svarede 'nej'. 71 pct. svarede 'ja' til spørgsmål 2 om krav om bedre aminosyresammensætning, mens 29 pct. svarede 'nej'. På det sidste spørgsmål om biomasse fra rensningsanlæg svarede 88 pct. 'ja', mens '12' pct. svarede nej.

I de efterfølgende gruppediskussioner om spørgsmål 1, var der

flere, som advarede mod at låse økologien fast med for mange krav og regler, men i stedet fokusere på frivillighed og faglig udvikling. Mens andre fremhævede, at det er vigtigt med et pres og en målsætning for at få innovationen op i gear. Der blev opfordret til at kigge nærmere på og lære af reduceret jordbearbejdning og et fortsat fokus på trafik i faste kørespor. Da deltagerne efter debatten igen blev bedt om at stemme, var det tydeligt, at diskussionerne havde flyttet holdninger hos nogle. Denne gang var det kun 55 pct., som svarede 'ja', mens 45 pct. svarede 'nej' til spørgsmålet.

Slam skal på banen

Anden runde afstemningsresultater om spørgsmål 2 og 3 afveg ikke nævneværdigt fra den første afstemning. Men det skyldes nok

mere, at tiden var for knap til, at alle grupperne fik diskuteret emnerne grundigt, end at holdningerne ikke var til at påvirke. Der var en lille tendens til, at nej-procenten voksede ved anden afstemning om begge spørgsmål.

Blandt deltagerne var der dog en hel klart overvægt af dem, der mener, at spildevandsslam har en afgørende rolle at spille i økologisk jordbrug. Bekymringerne omkring hygiejne, sundhed og sikkerhed blev luftet, men var ikke afgørende for flertallets holdninger.

Som udtryk af en af deltagerne: - Slam repræsenterer en af de allerstørste fosforressourcer, vi har, og det bør være et gyldent mål for den økologiske sektor, at vi kan få det tilbage til markerne. Der er stadig gråzoner i forhold til sikkerhed, men det skal være et langsigtet mål.

Økologerne vil gerne være lidt grønnere

Det økologiske landbrug skal minimere sit klimaaftryk og skrue ned for energiforbruget

Af Jakob Brandt

Økologikongressens workshop om klima og energi havde samlet et halvt hundrede deltagere, og deres svar på tre overordnede spørgsmål efterlader ingen tvivl. De økologiske landmænd er klar over, at det er nødvendigt at gøre en aktiv indsats for at øge produktiviteten og mindske både klimabelastningen og energiforbruget, men flertallet gav udtryk for, at det skal ske ad frivillighedens vej.

Det var landskonsulent Erik Fog fra Seges, som styrede workshoppen, og selv om han efterlyste mere videnskabelig dokumentation på

området, fremlagde han tal, der ikke efterlader nogen tvivl om, at økologerne er udfordret i de fleste produktionsgrene, både når det gælder klimaaftryk og energiforbrug.

Deltagerne på workshoppen var enige i, at der absolut er plads til forbedring, og tre ud af fem deltagere i workshoppen svarede 'ja' til spørgsmålet, om den økologiske produktion bør gøres så effektiv og baseres på så meget vedvarende energi, at den bliver både mere klima- og energivenlig end den konventionelle målt pr. produceret enhed.

Flere store udfordringer

Nogenlunde samme antal mente, at krav om en mere klimavenlig produktion med en reduktion i energiforbruget og udledningen af drivhusgasser i det lange perspektiv vil fremme den økologiske produktion.

Derimod var det kun hver tredje tilhører, som gik ind for, at økologireglerne skal udbygges med deciderede krav om, at økologer om 5-10 år skal levere biomasse til biogasproduktion og gøde med biogasgødning.

I det omfang det er muligt at benytte vedvarende energi, giver det god mening, lød den overordnede holdning, mens klimaprofessor Jørgen E. Olesen, Aarhus Universitet, pegede på, at det bliver nærmest umuligt at udforme krav, som entydigt kan skubbe landbruget i en mere bæredygtig retning:

- Problemet er, at man godt kan stille krav om, at økologerne skal binde mere kulstof i jorden. Men i nogle produktionsgrene vil det medføre, at produktiviteten går ned.

Under debatten pegede forskeren desuden på, at det reelt

er umuligt at måle udledningen af drivhusgasser fra et landbrug, og p.t. ser han primært øget brug af biogas som den mest farbare vej mod en grønnere økologi.

Vi er nødt til at flytte os

Mælkeproducent Frederik Djernæs advarede dog mod at lade sig stække af udfordringerne.

- Det er vigtigt, at vi hele tiden gør noget for at vise, at vi flytter os, sagde han, inden Michael Tersbøl, faglig udviklingschef hos Økologisk Landsforening, lagde låg på en livlig debat med et forslag om at indføre krav om, at alle økologiske bedrifter skal foretage en energibalancemåling, før de kan få udbetalt økologistøtte.

- Men vi skal have stor respekt for, hvordan vi indfører regler om klima og energi, sagde han.

Kan økologi bidrage mere til natur og biodiversitet?

Spørgsmålet var til afstemning og debat på Økologikongres 2015

Af Irene Brandt

Et markant flertal af de økologiske landmænd ser gerne, at natur og biodiversitet indarbejdes i økologireglerne. Det er konklusionen efter en workshop på Økologikongres 2015, hvor deltagerne skulle finde svar på spørgsmålet: *Hvordan kan økologi bidrage mere til natur og biodiversitet?*

Ja eller nej?

Workshoppen tog afsæt i tre delspørgsmål, som indledningsvis blev

sat til afstemning. Det første spørgsmål lød: *Skal økologireglerne stille krav om naturarealer på de økologiske bedrifter, selvom dyrkningsarealet derved kan blive mindre.*

Andet spørgsmål var: *Skal helt eller delvis pløjefri dyrkning være normen for økologiske planteavlsbedrifter om 5-10 år*

Og endelig diskuterede deltagerne, om den økologiske sektor aktivt skal satse på at gøre naturpleje til en selvstændig driftsgren for at fremme biodiversiteten.

Det sidste spørgsmål var der især enighed om - både før og efter debatten svarede mere end 80 pct. af deltagerne 'ja' til dette spørgsmål.

Mere natur

Et markant flertal (63 pct.) stemte for, at økologireglerne skal stille krav om naturarealer på de økologiske bedrifter, selvom dyrkningsarealet derved kan blive mindre.

Men da spørgsmålet blev sat til debat, var der landmænd, der frygtede, at flere krav til de økologiske landmænd ville stå i vejen for lysten til at omlægge produktionen til økologi.

- Jeg synes, det skal være frivilligt, også for at fjerne barrierer for omlægning, sagde grønsagsavlser Axel Månsson. Han tilføjede dog, at han selv var blevet tvunget til tiltag gennem økologi-reglerne, som han først fandt mærkelige, men som han i dag er glade for.

- Frivillighed er nummer et, men det er også rigtigt, at reglerne hjælper os med at flytte os, sagde Axel Månsson. Hans kollega Lars Skytte var mere sikker i sin sag:

- Jeg ser gerne, at kravet om natur indgår i det økologiske regelsæt, for landmanden i dag skal ikke bare producere fødevarer. Vi skal også passe på naturen, sagde han.

50/50

Meningerne var mere delte, da deltagerne skulle stemme om, hvorvidt de økologiske landmænd skal stille ploven én gang for alle og i stedet lave pløjefri dyrkning. Både før og efter debatten, var deltagerne delt i to lige store grupper da de stemte

om spørgsmålet.

- Spørgsmålet afhænger jo fuldstændig af, om der til den tid er en teknologi, der gør det muligt. I dag er det svært at få det til at lykkes med vores klima i Danmark, sagde en deltager.

Karsten Snitkjær fra A3N Aps. var positiv indstillet over for pløjefri dyrkning:

- Skal vi opfylde kravene om reduceret kvælstofudledning er vi nødt til at arbejde med pløjefri dyrkning. Biologien er i de øverste 10-15 cm. Og det tager 4-5 år at få dette lag bragt i en naturlig balance. Når man pløjer, slår man det hele ihjel, sagde han.

Hvordan uddanner vi næste generation af økologer?

- **Har du ansat elever i landbrugsuddannelsen?**
- **Hvorfor har du ikke ansat elever?**
- **Hvad skal der til for at du vil ansætte en elev?**

Det er nogle af de spørgsmål, som vi gerne vil have din hjælp med at svare på i en lille spørgeundersøgelse.

Undersøgelsens resultater skal vi bruge i vores arbejde med at sikre næste generation af økologer, og ikke mindst får overblik over, hvor er der behov for ændringer – er det praktikreglerne eller uddannelsen?

Du kan deltage i undersøgelsen ved at gå til hjemmesiden www.datafabrikken.dk, hvor du taster denne kode: TAUH-NHEL-1NCJ

Eller ved at scanne QR koden herunder:

Har du spørgsmål eller kommentarer til undersøgelsen skal du være velkommen til at kontakte Peder Bligaard på tlf. 2042 4574 eller mail: pb@okologi.dk

HJÆLP OS MED AT HJÆLPE DIG

**VIND 2
BIOGRAF-
BILLETTER**

I Økologisk Landsforening arbejder vi med projektet "Den optimale platform for unge økologer" og vi vil gerne vide lidt om landbrugsskoleelevers valg af praktikplads.

HJÆLP OS MED AT HJÆLPE DIG

Brug tre minutter på at besvare et lille spørgeskema, så vi kan blive endnu bedre til at hjælpe nye unge økologer godt på vej.

Når du deltager i undersøgelsen, er du samtidigt med i lodtrækningen om 2 x 10 biografbilletter.

Deltag i undersøgelsen ved at scanne QR-koden

Eller gå til hjemmesiden www.datafabrikken.dk hvor du taster denne kode: R87R-GPQ4-951

MARK & STALD

FAGLIGT TALT

AF KVÆGKONSULENT MADSE E. MORTENSEN, ØKOLOGISK LANDSFORENING

SAMARBEJDE - TO VINDERE OG INGEN TABERE

Et samarbejde begynder med, at to parter erkender et behov og ser mulighederne i hinanden. Derefter kræver et robust samarbejde klare aftaler og en afstemning af forventningerne. Denne del af processen vil ofte kræve en facilitator, altså en tredje part uden interesse i indholdet i aftalerne.

Begynd med at overveje, hvor harmonisk din ejendom er. Er der harmoni mellem dyr og jord? Eller harmoni imellem arbejdsbehov i marken og maskinparkens kapacitet? Blot nogle stikord, men et samarbejde mellem bedrifter kan øge harmonien og skabe synergi og gevinst for begge parter på mange områder.

Samarbejde mellem en mælkeproducent og en planteavler er oplagt. Mælkeproduktion kræver et stort areal for at imødekomme behovet for grovfoder, og afgræsningen lægger beslag på nærgård-sædskiftet.

Planteavleren kan være behjælpelig med at producere grovfoder, korn og proteinafgrøder til mælkeproducenten. Samarbejdet skaber derved et mere alsidigt sædskifte for begge parter og afhjælper problemer som f.eks. kløvertræthed og ukrudtsbekæmpelse, og forbedrer udnyttelsen af husdyrgødningen. Mælkeproducenten har en større forsyningsikkerhed på grovfoder, korn og proteinafgrøder. Planteavleren har en fast aftager på en del af afgrøderne der dyrkes, og kan i visse tilfælde udnytte sin maskinpark bedre og derved forbedre sin maskinøkonomi.

Med andre ord - resultatet er mere synergi mellem økologiske bedrifter og forbedret økonomi. Men hvad koster husdyrgødning, grovfoder eller en dags pløjning? Der er udviklet en række værktøjer, som kan beregne, hvordan en fordelingsnøgle i et samarbejde kan strikkes sammen. Økologisk Landsforening har netop pudset dem af og samlet dem på hjemmesiden okologi.dk/landbrug. De er enkle at bruge.

Tænk derfor over om du har en mulig samarbejdspartner i nærheden. Byd på en kop kaffe, og få en snak om mulighederne.

“ Der er udviklet en række værktøjer, som kan beregne, hvordan en fordelingsnøgle i et samarbejde kan strikkes sammen.

Landmænd og biavlere engagerer sig i opgaven: at finde egnede steder til økologiske bigårde på kortet og planlægge markdriften, så der er føde nok til bierne.

Biavlere inviterer til samarbejde

Biavlere og økologiske landmænd har fælles interesse i at samarbejde, og samarbejdet blev sat på prøve på seminar om økologisk biavl i Vingsted

ØKOLOGISK BIAVL
TEKST OG FOTO: KAREN MUNK NIELSEN

Bibestøvning kan være mange hundrede tusinde kroner værd på en landbrugsbedrift. Det afhænger selvfølgelig af afgrøderne, men raps, hestebønner, kløverfrø, frugt og bær er nogle af de afgrøder, hvor bibestøvning virkelig giver bonus. I jordbær, kløver og æbler er bibestøvning alt-afgørende, men også i en afgrøde som hestebønner har bibestøvning værdi - mellem 500 og 3500 kr./ha ifølge ældre undersøgelser.

Vilde bier gør deres, hvis de har gode leveforhold i og omkring markerne, men honningbier er en effektiv måde at få mange bier i sving med bestøvningen.

Praktiske øvelser

Derfor har økologer og biavlere fælles interesser. Det stod klart på seminaret 'Flere bier på økologiske landbrug' på Økologikongres 2015 i Vingsted.

Her fortalte post doc Lise Hansted, KU, om biernes økonomiske betydning i landbruget og konsulent Asger Søgaard

Jørgensen, Danmarks Biavlerforening, om biavlerens ønsker til fødegrundlag i markerne. Konsulent Darran Thomsen, Seges, skitserede det forslag, der ligger til lempede regler for økologisk biavl, og så blev de fremmødte biavlere og landmænd sat til at samarbejde.

Ud fra luftfotos og markkort skulle de forsøge at placere bigårde på økologiske bedrifter på en måde, så bierne med al sandsynlighed kun ville trække på økologiske afgrøder og naturarealer. Efterfølgende skulle de med udgangspunkt i en markplan vurdere, om der var føde til bierne fra forår til efterår, og foreslå løsninger, der kunne lukke evt. 'huller'.

Brug markvildtlaugene

Seminaret rejste spørgsmålet, hvordan biavlere og økologer helt lavpraktisk finder hinanden i et samarbejde. Der er brug for et datingbureau. Marie-Louise

Simonsen, naturkonsulent i Økologisk Landsforening, havde et bud på en løsning.

- En oplagt vej er at bruge de markvildtlaug, som Danmarks Jægerforbund opretter, og som Danmarks Biavlerforening også bakker op om. Økologiske landmænd kan tilslutte sig eksisterende vildtlaug, men Jægerforbundet har også planer om at etablere et par økologiske vildtlaug, oplyser Marie-Louise Simonsen.

Blot tre biavlere har pt. økologisk autorisation herhjemme, men nye regler er måske på vej, så flere kan komme til. SEGES og Danmarks Biavlerforening samarbejder i det kommende år om et økologisk biprojekt.

- Vi håber, det fører til, at vi får rigtig mange bier ud på de økologiske marker i 2017, siger Darran Thomas.

Læs mere om biavl side 8

Forslag til regler for økologisk biavl

Den væsentligste hindring for en større produktion af dansk økologisk honning er reglerne for afstand fra bistade til konventionelle marker. Landbruget og NaturErhvervstyrelsen diskuterer pt. et modereret forslag:

- ▶ Bistader skal placeres centralt på den økologiske bedrift
- ▶ Avler skal sandsynliggøre, at der er pollen nok på økologiske og naturarealer
- ▶ Konventionelle marker forhindrer som udgangspunkt ikke økologisk biavl, dog må der ikke være konventionel raps i en radius af 1.500 meter, medmindre der er en økologisk rapsmark tættere på

Noteringen

► Svin

Basisnotering (70,0-89,9) uge 50: 8,90 kr.

Friland A/S giver i uge 50 følgende tillæg til konventionel notering: Øko-tillæg (alle grise): 4,00 kr./kg. Kvalitetstillæg (godkendte grise): 2,00 kr./kg. Ud over å conto udbetalingen ydes økologisk markedstillæg afhængigt af afsætningsituationen - for uge 50: 14,50 kr./kg for alle grise. Søer (slagtes ca. hver 3. uge) 7,00 kr./kg. Der udbetales også konventionel efterbetaling fra Danish Crown.

► Smågrise

Vejledende notering fra Videncenter for Svineproduktion for økologiske smågrise for uge 50: Beregnet smågrisenotering: 30 kg: 1.053,38 kr. (-10,83). Kg-regulering: 12-25 kg: 16,89 kr. 25-30 kg: 16,14 kr. 30-40 kg: 17,42 kr. Noteringen tager udgangspunkt i basisnoteringen fra Friland A/S og er inklusive efterbetaling.

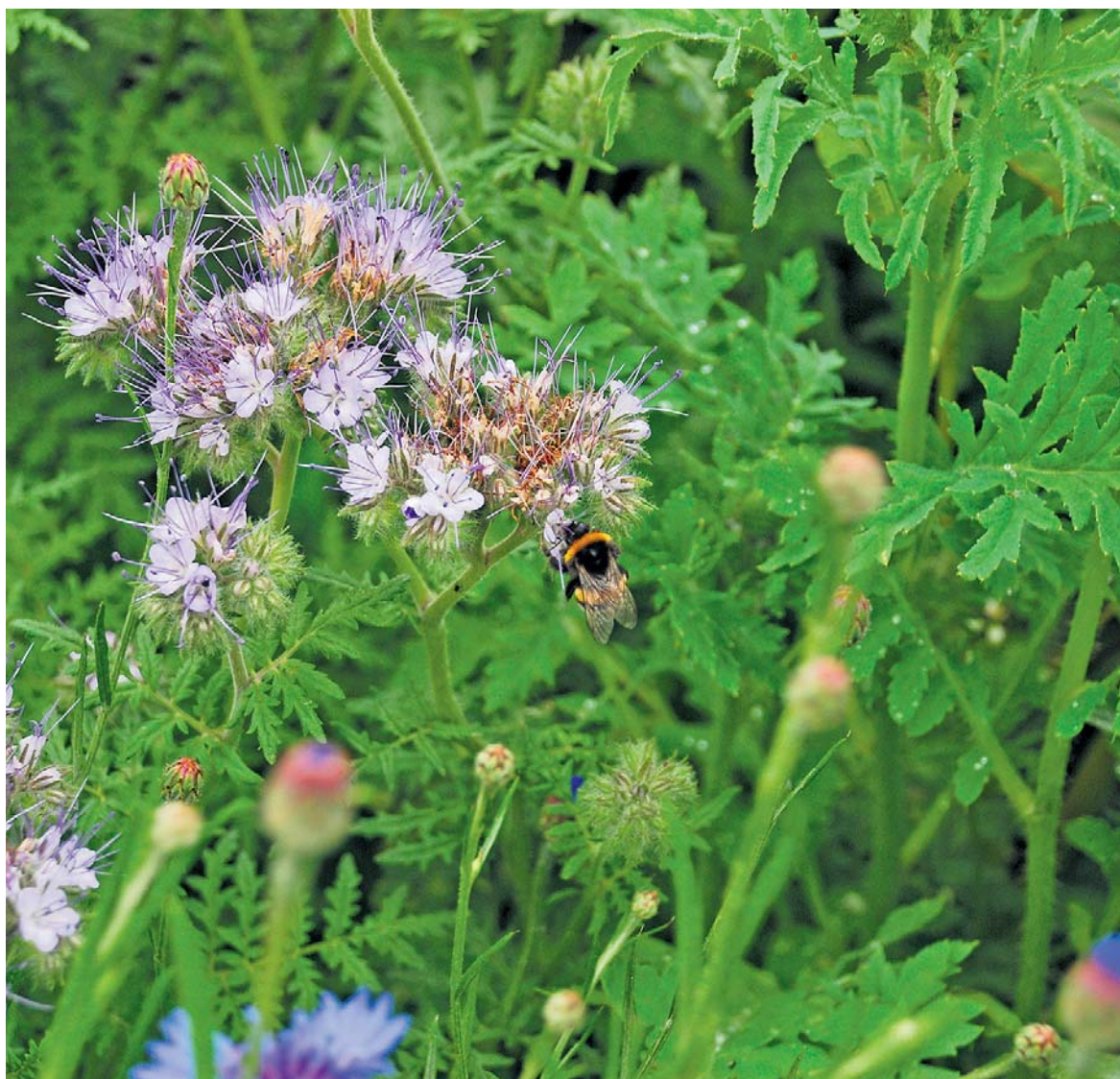
► Kvæg

Friland A/S giver følgende merpriser for økologisk kvæg leveret i uge 50: Kalve u/12 mdr.: 2,35 kr./kg. Kvier og stude: Variabelt tillæg 7,50 kr./kg, kontrakttillæg 1,50 kr./kg. Ikke-kvalitetsgodkendte kvier og stude form > 3,5: 3,75 kr./kg. Køer samt ikke-kvalitetsgodkendte kvier og stude form < 3,5 og tyre > 24 mdr: 5,00 kr./kg. Ungtyre 12-24 mdr: 2,25 kr./kg. *Kvalitets-godkendte dyr på kontrakt aftegnes med variabelt tillæg + kontrakttillæg.

► Tyrekalve

Vejledende notering på økologiske tyrekalve fra Brancheudvalget for Økologiske Køddproducenter: Jersey, (3. mdr., 65 kg). Pris: 1.256 kr. Kg-reg.: 8 kr. SDM, (3. mdr., 96 kg). Pris: 2.433 kr. Kg-reg.: 12 kr. Priserne er inkl. afhøring og studning.

Økologi & Erhverv tager forbehold for evt. fejl.

Blomstrende efterafgrøder som honningurt, gul sennep og olieræddike er gode kilder til biføde om efteråret, hvis de er sået så tidligt, at de når at blomstre, mens bierne flyver.

Bier gavner bundlinjen

Økologiske landmænd kan have stor nytte af at være vært for en bigård - økologisk eller ej. Det kan betale sig at gøre bedriften mere bivenlig

ØKOLOGISK BIAVL
AF KAREN MUNK NIELSEN

Økologiske marker er usprøjtede og har ofte mere varieret plantevækst og kan derfor være attraktive for biavlere at sætte stader ud i. Det forudsætter dog, at der er et bredt fødegrundlag for bierne, det vil sige blomstrende arealer gennem hele sæsonen. Landmanden får til gen-

gæld bedre bestøvning og i visse afgrøder også bedre kvalitet.

Raps er en oplagt afgrøde med stort potentiale, men desværre er der pt. kun omkring 1000 ha med økologisk raps i Danmark. Efterafgrøder, naturstriber og brede, blomstrende hegn er andre måder at tilgodese bierne på.

Tjek dit sædskifte

Bier skal bruge ca. 35 kg pollen pr. stade pr. år. I kvægtætte områder giver kløverblomster store mængder pollen fra juni til september, men kvæg-sædskifterne kan mangle blomster på andre tidspunkter. Plan-teavlssædskifter uden raps og kløverfrø tilbyder ikke meget pollen og nektar. Det samme gælder sædskifter i svineproduktionen. Blomstren-

de efterafgrøder som honningurt, gul sennep og olieræddike kan i nogen grad reparere på dette. De er gode kilder til biføde om efteråret, hvis de er sået så tidligt, at de når at blomstre, mens bierne flyver.

Mange sædskifter har 'huller' hen over sæsonen, hvor der ikke er blomstrende afgrøder, men der findes lister over biplanter blomstring, så man kan tjekke sin markplan for biføde.

Højere udbytte, bedre kvalitet

God bestøvning kan være rigtig mange penge værd. På Økologikongres 2015 viste postdoc Lise Hansted modelberegninger over værdien af bestøvning i forskellige sædskifter. I et planteavlssædskifte på 200 ha med 50 ha hestebønne og 30 ha

vinterraps løber værdien op i mellem 50.000 og 347.000 kr. Hun påpegede desuden de kvalitative værdier.

- Bibestøvning forbedrer kvaliteten af rapsolie. Jordbær bliver mere næringsrige, og æbler bliver mere holdbare. Hertil kommer, at man får en hurtigere afblomstring, mere ensartet afmodning og bedre spireevne i rapsfrø, siger Lise Hansted.

Karen Munk Nielsen er Informationskonsulent i Økologisk Landsfor-ening.

Læs mere om biavl side 7

Biers bidrag til udbytte

God bestøvning har stor betydning for udbytte og økonomi i blomstrende landbrugsafgrøder og frugt/bær.

	Pris, kr./kg	Udbytte, kg/ha	Biers bidrag procent	Biers bidrag, kr./ha
Hestebønne	2,70	3.500	5-40	470 - 3.780
Vinterraps	6,50	2700	5-30	880 - 3.780
Hvidkløverfrø	55,00	150	80-90	6.600 - 7.430
Rødkløverfrø	45,00	200	80-90	7.200 - 8.100
Æbler	7,00	7000	70-90	34.300 - 44.100

Biers bidrag til kvalitet

Bestøvning har ikke kun betydning for udbyttet målt i kg. Kvaliteten bliver også bedre.

Æble, pære	Større, mere velformede frugter
Raps	Mere olie og bedre sammensætning
Jordbær	Størrelse, næringsindhold, sødme, farve og holdbarhed forøges
Agurk, tomat	Længere holdbarhed efter høst
Raps, hestebønne	Hurtigere afblomstring, mere ensartet modning, højere spiringspct.

Kilde: Lise Hansted, KU, oplæg på Økologikongres 2015

JULEGAVEN TIL DIG SELV

Ny håndbog om avl af græsfrø
Bestil før jul og få den tilsendt gratis

Få den nyeste viden samlet ét sted i Økologisk Landsforenings håndbog ØKOLOGISK GRÆSFRØAVL

'Viden og godt håndværk er vejen til at få størst muligt udbytte af din frøgræsmark.'
Planteavlskonsulent
Poul Christensen,
Økologisk
Landsforening

Bestil håndbogen: jbp@okologi.dk eller 8732 2749

Download: okologi.dk/landbrug/projekter/planteavl/oekologisk-graesfroeavl

ØKOLOGISK
landsforening

Mikroorganismene har ifølge Dietmar Näser brug for tag over hovedet for at undgå, at de bliver grillt om sommeren eller fryser om vinteren.
Foto: Kaj Lund Sørensen.

Det er hverken bonitet eller areal, men derimod arbejdet med livet i jorden, der er afgørende for, om man har succes som landmand, siger tysk konsulent, som fremhæver betydningen af efter- og mellemafgrøder kombineret med tilpasset gødskning

Hjørnестenen i næringsstofkredsløbet

Huminstoffer er en gruppe stabile stoffer med stor evne til at øge jordens evne til at binde næringsstoffer

Dietmar Näser taler om dannelse af huminstoffer, der er en gruppe af stabile stoffer med stor evne til at øge jordens evne til at binde næringsstoffer og reducere overgødskning såvel som udvaskning.

Dannelse af huminstoffer sker ved en bakteriel proces, der kaldes mikrobiel carbonisering. De humindannende processer foregår under forskellige forhold: Ved kompostering, overfladekompostering og ved overfladisk indarbejdning af grønmasse. Processen finder også sted under græsser på grund af røddernes sukkerdannelse, ved holistisk afgræsning med kvæg og ved vinterafgræsning af agerjord.

Klæbestof binder jord sammen

- Kulstof er hjørnестenen i næringsstofkredsløbet, og forholdet mellem kulstof og kvælstof er vigtigt. Når kulstof og kvælstofforholdet er mindre end 30:1 er det ikke godt. Det er her efterafgrøderne kommer ind i billedet som jordforbedring ved hjælp af Glomalin.

Glomalin er ifølge den tyske konsulent et rodeksudat, der udskilles fra rødderne og binder jorden sammen. Det dannes af svampe ud fra slim, der sidder på planterødderne, og det indeholder 30-40 procent kulstof.

Glomalin udgør klæbestoffet i jordkrummerne, og det er bedre end humussyrer til at binde jord sammen.

- Det skal også være sådan, at jorden klistrer til rødderne, fortæller Dietmar Näser.

Under mellemafgrøder dannes krummestruktur. Så længe de vokser, udskilles der sukker, fra rodspidserne, og når planten dør, forsvinder krummestrukturen. Det hele handler derfor om at holde væksten kørende.

Efter kløvergræs er 70 procent af krummerne i jorden vandbestandige, efter korn er det 17 procent, og efter rodfrugter er det kun 12 procent. Effekten skyldes ifølge Dietmar Näser virkningen fra Glomalin.

Jorden skal have plantedække hele året

KULSTOFBINDING

AF KAJ LUND SØRENSEN

Jorden skal have plantedække hele året rundt. Det fastslår planteavlserådsgiveren Dietmar Näser, som rådgiver fra sit eget firma 'Grüne Brücke' i Sachsen i det sydøstlige Tyskland.

Han taler om 'Den Grønne Bro' og peger på, at når markerne altid er grønne, er der konstant mikrobiel aktivitet i jorden.

- Det er hverken bonitet eller areal, der betyder noget. Det afgørende for, om man har succes som landmand, er arbejdet med livet i jorden, siger Dietmar Näser. Som det essentielle fremhæver han en gennemtænkt blanding af hoved- mellem- og efterafgrøder.

- Mikroorganismene har brug for tag over hovedet, ellers bliver de grillt om sommeren og om vinteren fryser de, forklarer han.

Mikroorganismene skal fodres

Jorden har ifølge Dietmar Näser brug for foder til mikroorganismene, og der er behov for mange plantearter. Det er variationen, der skaber et alsidigt mikroliv i jorden, hvor forskellige organismer har forskellige opgaver.

Som vintergrønne efterafgrøder nævner den tyske rådgiver eksempelvis DSV's Terra Life blandinger, som indeholder op til 13 forskellige arter. Han anbefaler, at der altid indgår mindst fem forskellige arter i blandinger til efterafgrøder.

- Forskellige arter har forskellige effekter i jorden, pointerer Dietmar Näser.

Bælgplanter, havre og boghvede forsurer jorden i rodzonen og opløser fosfor. Bælgplanter og korsblomstrede arter supplerer hinanden godt, og når bælgplanter indgår i blandinger opformerer de ifølge Dietmar Näser ikke sygdomme.

Må ikke fryse væk

Han nævner overvintrende arter som rajgræs, vinterrug, grønug, blodkløver, vintervikke, vinterærter, vinterhestebønner og vinterrybs. Han nævner også havre og ærter, der fryser væk. Men efterafgrøder, der fryser væk, yder ikke det, de bør, og så tabes der næringsstoffer, fastslår han.

En alsidig sammensat blanding af overvintrende arter er ifølge den erfarne, tyske rådgiver i gang hele vinteren og hjælper med at holde jordtemperaturen oppe på mindst fem grader.

- Vi arbejder også med 'Landsberger-blandingen', der består af westerwoldisk rajgræs, blodkløver og vintervikke, og så tilsætter vi lidt honningurt. Det er den bedste til at lave god jordstruktur.

- Som efterafgrøder før vårsæd og majs er det den bedste blanding, fastslår han.

Landsberger-blandingen er i mere end 30 år blevet anvendt af tyske økologer. En god mellemafgrøde kan ifølge Dietmar Näser lave 100 kg kvælstof, og det er nok til at avle 30 hkg korn.

Sås en halv time efter høst

Efterafgrøder skal sås rettidigt, selv om der er travlhed i august.

- Såtidspunktet for efterafgrøder er indtil en halv time efter høst, pointerer Dietmar Näser, som er uddannet ingeniør i agrokemi i Halle. Han har i mere end 20 år rådgivet konventionelle planteavlere, som arbejder med reduceret jordbearbejdning, no-till, kompost og jordens frugtbarhed i det sydøstlige Tyskland og flere andre steder. I de seneste syv år er økologisk landbrug blevet hans primære arbejdsområde.

- En frugtbar jord er en afgørende forudsætning for enhver form for økologisk landbrug, pointerer han og fortsætter:

- Det er vigtigt at opretholde indholdet af organisk stof i jorden, fordi det hjælper med at opretholde en

række af jordens funktioner så som filtreringsevne, evne til at undgå erosion, potentiale for nedbrydning af organisk materiale og fremmedstoffer, sikre frugtbarhed og højere udbytte.

Der er ingen grænse

Der er ifølge Dietmar Näser nærmest ingen øvre grænse for, hvad man kan gøre med efterafgrøder i forhold til at øge jordens frugtbarhed.

- Det er meget vigtigt med en vekselvirkning mellem afgrøder, grønne marker, øverlig skrælpøjning, gødning, omsætning i jorden og aktivering af de mikrobielle processer, forklarer han.

Det er livet i jorden, der skaber næringsstofferne. Bakterier er forudsætningen for næringsstoffrigørelse, medens det er jordsvampene, der beriger jorden med kulstofforbindelser, der har indflydelse på jordens struktur.

- Ved tre pct. humus eller mere begynder man at kunne mærke, at jorden er levende, siger Dietmar Näser.

Han er i Danmark i forbindelse med et arrangement om jordforbedring på Hellevad Vandmølle ved Rødekro. Kursusdagen er arrangeret af Økologisk Landsforening, som sætter fokus på jordforbedring i projektet 'Jordforbedring med kompostret flis'. Projektets formål er at forbedre jordens frugtbarhed ved tildeling af kompost fremstillet i kompoststald eller ved mikrobiel karbonisering af ligninholdigt organisk stof i en bioreaktor, hvorved der udvindes energi. Projektet har modtaget tilskud fra Erhvervsudviklingsordningen og Promilleafgiftsfonden for Landbrug.

Gødning tilføres i voksende afgrøder

Husdyrgødning og kompost skal spredes i voksende afgrøder.

Det er vigtigt at organisk gødning tilføres i voksende afgrøder og oven på jorden - gerne i efterafgrøder i september, anbefaler Dietmar Näser.

- Der skal være biologisk aktivitet i jorden, der gødskes. Jo højere biologisk aktivitet, jo større effekt af gødningen, understreger han.

For at udnytte effekten af efterafgrøder mest muligt anbefaler han, at de pløjes ned i 12-15 cm dybde, så der skabes god kontakt med jord og mikroorganismer.

Jorden må ikke pakkes bagefter. Der skal være ilt i jorden.

Skifter til Økologi 2.0

Dietmar Näser fra 'Grüne Brücke' i Sachsen i Tyskland distancerer sig fra klassisk rådgivning, hvor konsulenten afleverer færdige recepter. Ulempen er, mener han, at landmanden giver ansvaret fra sig.

- Nu, hvor vi skifter til Økologi 2.0, introducerer vi en ny form for rådgivning med principper, der skal lede på vej i stedet for recepter. Landmanden skal arbejde med. Vi vil udarbejde løsningsforslag sammen med landmanden.

- I Økologi 2.0, som vi prøver at starte, er der brug for metodiske mentorer i stedet for rådgivere, siger Dietmar Näser.

Den Europæiske Landbrugsfond for Udvikling af Landdistrikterne:
Danmark og Europa investerer i landdistrikterne

Ministeriet for Fødevarer,
Landbrug og Fiskeri

Bedre bundlinje i den økologiske mælkeproduktion

Hent inspiration og viden i Økologisk Landsforenings nye katalog, som viser, hvor udfordringerne er i den økologiske mælkeproduktion.

Vigtige parametre for økonomien:

- Selvforsyningsgraden bestemmer afkastet
- Kend udgifterne i produktionen
- Lad køerne hente foderet selv og tjen flere penge

Det er noget af det, du kan læse om i det nye katalog. Der er mere inspiration at hente på hjemmesiden, hvor du også kan finde et eksempel på beregning af forskellen i driftsøkonomi mellem konventionel og økologisk produktion.

Hjemmeside: www.okologi.dk/malkeekonomi

ØKOLOGISK
landsforening

Bioraffinering kan forvandle marker med kløvergræs til proteinfoder til svin og fjerkræ

En del af de udfordringer, økologisk landbrug står over for, kan løses ved hjælp af en nyudviklet metode, som gør proteinet i kløvergræs tilgængeligt for enmavede dyr

ØKOLOGIKONGRES 2015
AF IRENE BRANDT

- Markedet for økologiske produkter blomstrer; men manglen på økologiske landmænd og økologisk protein kan bremse væksten, sagde landskonsulent Erik Fog fra Seges på sessionen: *Bioraffinering – et kvantespring for økologien*, som tiltrak mange deltagere på Økologikongressen 2015.

Bioraffineringsmetoderne, som skal resultere i et kvantespring, udvikles i projektet: *OrganoFinery*, og kort fortalt handler metoden om, at kløvergræsset høstes, derefter presses saften ud, saften syrnes med mælksyrebakterier, og dette produkt forarbejdes uden opvarmning til en proteinpasta, der kan forarbejdes til foder.

Projektet startede i 2014 og afsluttes i 2017. Under vejs arbejdes der med lokalisering af den bedste placering af grøntafgrøder i sædskiftet, og der udvikles raffineringsteknologi, som giver høje proteinudbytter, der samtidig er fordøjelige for høns. Derudover arbejder projektet med at finde anvendelse af restprodukterne fra produktionen af proteinfoderet. Dette arbejde er

ved at være afsluttet, og de næste skridt forskerne skal tage i projektet kommer til at foregå i en økologisk fjerkræbesætning, som skal fodres med proteinfoderet. Når dette arbejde er til ende, skal forskerne afslutte projektet med en vurdering af produktets markedspotentiale, og dets værdi skal vurderes.

Foreløbige forsøg

For at finde den bedste aminosyresammensætning indgår en række forsøg med forskellige plantearter i projektet. Der afprøves også forskellige tidspunkter for slæt, og endelig eksperimenteres der med tre forskellige niveauer af gødning med svovl.

De foreløbige resultater i projektet viser, at grønkorn + efterslæt giver de bedste udbytter på protein pr. ha.

1 ton frisk biomasse giver 5-10 kg. proteinpasta. Kun 15-20 pct. af råvarens protein udvindes (resten er tilbage i pressekagen og restsaft).

- Forsøgene viser også, at vi kan nå frem til et produkt, hvor aminosyresammensætningen er gunstig for fjerkræ – det vil sige: et methioninindhold, der er på niveau med indholdet i soja, sagde Erik Fog.

I forsøget er der blevet fremstillet proteinpasta med et proteinindhold på op til 45 pct. og et mælkesyreindhold på op til syv pct.

Biogaspotentialet

Når saften er presset ud af den høstede afgrøde, er der stadig et stort biogaspotentiale i restproduktet. Forsøgene viser, at op til 85 pct. af afgrødernes biogaspotentiale er bevaret i restprodukterne.

- Både pressekagen og restvæskens er velegnet til biogasproduktion, og der er stadig næringsstoffer i

Bioraffinering gør proteinet i kløvergræs tilgængeligt for enmavede dyr. Foto: Irene Brandt

pressekagen til at sikre en stabil biogasproces og en høj gødningsværdi efter afgangningen, sagde Erik Fog.

Men restprodukterne kan også anvendes som kvægfoder og som økologisk gødning.

- Økonomien kommer til at afgøre, hvor produktet med størst fordel kan anvendes, sagde Erik Fog.

Kvantespring

- Der er et stigende behov for øko-

logisk protein af høj kvalitet til at imødekomme den stigende efterspørgsel på økologisk fjerkræ- og svinefoder i Danmark og i udlandet, sagde Erik Fog og fortsatte:

- Jeg tror, bioraffinering kan blive det kvantespring, der udfaser den konventionelle protein i den økologiske produktion. Hvis den økologiske produktion samtidig kan finde løsninger baseret på lokale afgrøder vil den konventionelle husdyrproduktion føl-

ge med for at nedbringe landbrugets afhængighed af importeret sojaprotein. De sidste to år i projektet skal afklare, om metoden er økonomisk realiserbar, og hvis dette er tilfældet, forventer jeg, at produktet kommer på markedet i løbet af 2018.

Godt produkt – hvis hønerne vil spise det

I dag overdoseres fjerkræ med protein for at få nok af aminosyren methionin. Bioraffineret grøntfoder har en aminosyresammensætning, som dækker hønernes behov på en balanceret måde

ØKOLOGIKONGRES 2015
AF IRENE BRANDT

- I dag er det svært at skaffe methionin nok til økologiske høner. Og behovet vil stige, når konventionelt foder udfases efter 2018, hvor alt foder skal være 100 pct. økologisk.

I dag løses problemet ved hjælp af forskellige produkter. For eksempel ved at fodre med fiskemel - men det er en begrænset kilde, og er det bæredygtigt? Andre fodrer med importeret soja, solsikke eller rapsprotein. Andre igen benytter sig af, at op til fem pct. af proteinfoderet indtil udgangen af 2017 må være konventionelt dyrket. De benytter derfor konventionelt dyrket kartoffelprotein og majs gluten til foder, sagde Niels Finn Johansen, konsulent i Seges på sessionen *Bioraffinering – et kvantespring for økologien* på Økologikongressen 2015.

Niels Finn Johansen bidrog med sin viden om fjerkræes proteinbehov.

- I dag overdoseres vi proteinet i fjerkræfoderet for at sikre, at hønerne får methionin nok. Derfor er

vi på udkig efter foder, der kan forsyne økologisk fjerkræ med alle de essentielle aminosyrer i et mere balanceret forhold. I projektet *OrganoFinery* arbejdes der med at udvinde foder til enmavede dyr af grøntafgrøder baseret på kløvergræs, og vi undersøger, om proteinet fra dette produkt kan løse problemet med methionin-manglen i den økologiske fjerkræproduktion, sagde Niels Finn Johansen.

Gode perspektiver

I projektet har Niels Finn Johansen arbejdet med forskellige scenarier, hvor aktuelle fodersammensætninger er blevet erstattet med protein baseret på bioraffineret grøntfoder. Begge scenarier, viser, at al konventionel foder kan udfases, samtidig

med at andelen af danske råvarer i foderblandingerne stiger markant. Sidst men ikke mindst viser beregningerne, at i det scenarie, hvor grøntproteinet erstatter solsikkeolie, sojabønner og lucernegrønmelet er der også tale om en markant reduktion i overskudsproteinet.

- Der er perspektiver i det her! konkluderer Niels Finn Johansen.

Betænkeligheder

På papiret ser grøntproteinet altså lovende ud. Tilbage står spørgsmålet: Hvordan virker det i praksis? Spørgsmålet skal besvares gennem afprøvning i praksis, som er næste skridt i projektet.

- Vi er opmærksomme på, at et højt indhold af rødkløver kan resultere i et højt indhold af fytoøstrogener i

grøntprotein, hvilket vi ikke kender virkningen af i fjerkræbesætninger. Tilsvarende kan et for højt indhold af kalium i grøntfoderet resultere i diarre i hønseflokkene. Tilsvarende er det sandsynligt at æggeblommer vil blive meget mørke, hvis hønerne fodres med grøntprotein – spørgsmålet er, om den ender med at blive for mørk? sagde Niels Finn Johansen og tilføjede:

- Men det helt store spørgsmål, som skal besvares i forsøgene i fjerkræflokke, er, om hønerne overhovedet gider at æde foder baseret på grøntprotein.

De første forsøg gennemføres på Foulum fra efteråret 2016. Og praksisforsøg gennemføres på en besætning i 2017.

Omlægningstjek har succes

I 2015 er der lavet over 130 omlægningstjek – 65 fra kommuner og over 65 i resten af landet
Vi har arbejdet med to spændende kommuner som kan udvikle sig til gode samarbejdspartnere inden for økologi – Langeland og Odsherred

Der har været en klar og synlig stigning i antallet af interesserede mælkeproducenter
Større ejendomme også planteavl vælger et omlægningstjek – fordi de kan de udviklingsmulighederne for deres bedrift

Vi arbejder videre med at omlægge flere til økologi igen næste år

Velfærd med lyngflis

Bertels slagtesvin har i deres udeareal fået lyngflis – et affaldsprodukt fra hedepleje – der nu bliver til et fantastisk rodemateriale. Vi tester lyngflis som dræningsmateriale og gødningsopsamling. Der ses også på aktivitetsniveau, socialadfærd, dødelighed og skader og sammenlignes med hold, der ikke får tildelt lyngflis.

Følg projektets resultater på hjemmesiden:
www.okologi.dk/lyngflis

Jagten på den optimale løsning

Kan man både tilgodese dyrevelfærden og miljøet i den økologiske svine- og fjerkræproduktion. Spørgsmålet blev debatteret, da projektet pECOSYSTEMS inviterede til Store regnedag i Hovborg

DYREVELFÆRD

TEKST OG FOTO: IRENE BRANDT

I begyndelsen af december inviterede projektet pECOSYSTEMS til Store regnedag, og dagen startede med et besøg på Brian Holms gård, Ulvehøjgård, ved Lindknud og sluttede med en præsentation af de foreløbige resultater i projektet. Og da det var en 'regnedag', deltagerne var inviteret til, blev de som afslutning på dagen bedt om at regne på forskellige scenarier - for udover at projektet skal præstere på dyrevelfærd, miljø og klima, skal projektet også finde økonomisk realistiske løsninger på de udfordringer, økologisk svineproduktion kæmper med.

På gården - grise på mark

Brian Holms gård hedder Ulvehøjgård. På gården er der 9.000 høns og 250 søer. Gården passes af Brian Holm og hans kone med bistand fra fire landbrugselever.

- I 2009 begyndte Brian Holm - som én af de aller første i Danmark - at plante energipil i farefoldene. Siden har han også plantet poppel, fortalte Anne Grethe Kongsted fra Aarhus Universitet, AU, da deltagerne blev guidet rundt på Ulvehøjgård.

Malene Jakobsen, ph.d. studerende ved AU, arbejder i projektet med registrering af næringsstoffet på markerne.

- Det er et problem for både miljøet og landmanden, hvis kvælstof og fosfor udvaskes fra farefoldene. Ved at plante energiafgrøder, som har lange rødder, der kan opsamle næringsstofferne, inden de udvaskes, kan vi samtidig forbedre dyrevelfærden for grisene i foldene, fordi træerne giver læ til dyrene og skygge om sommeren, fortalte Malene Jakobsen.

Hun har gravet sugeceller ned i 21 farefoldene på Ulvehøjgård. Farefoldene er grupperet i tre grupper: Én gruppe, hvor både søerne og grisene kan gå ind mellem træerne; én gruppe hvor kun grisene kan løbe ind imellem træerne, og hvor søerne kun kan komme hen til træerne men ikke ind imellem dem; og endelig en tredje gruppe, hvor hverken grise eller søer har adgang til træerne.

- Udover at indsamle data om tilførslen af næring i form af foder, fjernelsen af næring i form af smågrise, der sendes videre til opfødning og

Malene Jakobsen, ph.d. studerende ved AU, fortalte deltagerne på Store regnedag om sit arbejde i projektet med registrering af næringsstoffet på faremarkerne på Ulvehøjgård.

måling af N-udvaskningen i farefoldene, så observerer jeg også, hvor søerne og grisene gøder og urinerer, fortalte Malene Jakobsen, som ud fra sine observationer kan konstatere, at grisene ikke har bestemte områder, hvor de gøder; men de har bestemte områder, hvor de ikke gøder: i og tæt på reden samt i nærheden af deres spiseplass og vandressource gøder svin ikke. Hvis de har et søle hul, forurener de heller ikke dette, men er der ikke et søle hul, tvinges svinene til at søle i deres urin, for at blive afkølet om sommeren.

På gården - grise på stald

- Min oprindelige plan var, at når et kuld grise var klar til fravæning, skulle både grise og søer ind i staldene sammen, så grisene ikke skulle skifte miljø, fravænes og miste kontakt til soen på én gang; men jeg måtte ændre denne strategi, fordi det viste sig at søerne slæber for megen salmonella med fra markerne ind i staldene, fortalte Brian Holm. Han bruger varmen fra gyllebeholderen til at varme staldene og beboelsen op.

I løbet af foråret vil Brian Holm ændre grisenes udearealer, så de bliver mere attraktive.

John E. Hermansen fra AU understregede, at der er meget at hente på en målrettet forandring af staldene i den økologiske svineproduktion.

- Ammoniakfordampningen er et meget kritisk punkt. Det samme er fodringen af grisene, hvor manglen på essentielle aminosyrer i det økologiske foder resulterer i en overfodring med protein, som igen resulterer i for meget kvælstoftab, sagde John E. Hermansen.

I hønsegården

Også i hønsegårdene på Ulvehøjgård

er der plantet træer. Under træerne er der strøet ensilage - og om det er foderet eller træerne, der lokker hønerne til, skal være usagt; men der er ingen tvivl om, at træerne er populære hos hønerne.

- Høns er som grise et skovkantsdyr. Så det er ikke mindst for hønernes skyld, at vi har plantet træerne; men samtidig har træerne også en effekt på miljøet, fortalte Brian Holm.

Hønerne kvitterer for de fine hønsegårde med et kg æg for hver to kg foder, de får.

På kroen

Efter besøget på Ulvehøjgård kørte deltagerne til Hotel Hovborg Kro. Her fik deltagerne en grundig indføring i svins naturlige adfærd ledsaget af en uddybning af kvælstof-flowet i farefoldene. John E. Hermansen fortalte om næringsstoffhusholdning i økologisk svineproduktion og om perspektiverne ved den høje afregningspris for økologisk svinekød. Derefter blev deltagerne delt op i grupper, som skulle finde løsninger på udvalgte spørgsmål.

Adfærd

Første spørgsmål handlede om grisenes naturlige adfærd og muligheden for at tilgodese denne i videst mulig omfang i slagtesvinene udearealer uden samtidig at øge ammoniakudledningen.

- Det resulterede i mange gode forslag - for eksempel at fjerne grovfoderet fra spaltealet, så grisene ikke skal gøde dér, hvor de æder. Andre foreslog at hæve gulvet i det faste udeareal, så man tilgodeser svinenes præference for at kunne overskue omgivelserne. Dette areal kan også overdækkes, så dyrene har læ for regn og skygge for solen; men

det er svært at finde optimale løsninger - ellers var de nok allerede fundet, sagde Heidi Mai-Lis Andersen postdoc i etologi ved AU, efter fremlæggelsen af gruppernes arbejde.

N-overskud

For at begrænse kvælstofudledningen med 50 pct. kan foderet til grisene reduceres med 10 pct. samtidig med, at der plantes 25 pct. flere træer i farefoldene. Det var i hvert fald ét af forslagene fra gruppen, der kiggede på denne problematik. Et andet forslag gik ud på, at dele arealet med farefoldene op og tage efterafgrøder med ind - for eksempel vinterrug i vinterhalvåret.

- Jeg synes, det er spændende at få input fra folk med forstand på planteavl, og jeg har især hæftet mig ved forslagene om senere fravæning af grisene samt forslaget om at tilpasse mængden af foder til årstiderne, sagde Anne Grethe Kongsted.

N-udnyttelse

Lav en tre-årig rotation og tag efterafgrøder ind i form af vinterrug og vårhvede. Det var resultatet af gruppearbejdet, der skulle komme med

Brian Holm

forslag til, hvordan det overskydende kvælstof kan udnyttes bedre.

- Et er teori - noget andet er praksis, lød kommentaren til dette forslag fra Brian Holm. Han fortsatte:

- Jeg har JB1 jord, så vårhvede er helt udelukket. I stedet dyrker vi vårbyg til egen foder, og vi har kløvergræs i sædskiftet med korn.

Fordoblet produktion

Den sidste gruppe havde arbejdet med muligheden for at fordoble produktionen på en gård med 100 økologiske søer.

- Hvis det går så godt for dem (økologiske svineproducenter, red.) så kan de jo bare udvide, lød kommentaren fra én deltager. En anden havde denne kommentar:

- Hvorfor skal man over hovedet udvide, hvis man har det godt med den produktion, man har?

Også her fik Brian Holm det sidste ord:

- Vi havde et stort underskud i 2008, som vi først skal have dækket ind. Vi udvider derfor ikke lige nu, og det er på grund af likviditeten; men når det er sagt, synes jeg, vi skal stå ved, at det går godt økonomisk for de økologiske landmænd - hvis vi ikke tør sige det, tager vi jo helt modet fra de unge, der er på vej ind i erhvervet, sagde Brian Holm og fortsatte:

- Men for mig er det ikke målet at producere mere og mere. Der skal være balance i tingene, og for mig er det vigtigt, at jeg - som jeg skal i morgen - har tid til at tage ned og høre mine børn synge i kirken.

Om pECOSYSTEMS

Formålet med projektet pECOSYSTEMS er at mindske klima- og miljøbelastningen samt fremme grisenes velfærd og sundhed i økologiske besætninger ved at lade søer og smågrise gå sammen i længere tid og i træbevoksede arealer frem for på åbne græsmarker. Biomassen fra træerne kan bruges til produktion af energi, som forventes at kunne kompensere for svineproduktionens udledning af drivhusgasser. Projektet er tværfagligt, og den innovative tilgang forventes at give positive effekter, både hvad angår effektivitet og klima- og miljøpåvirkning i økologisk svineproduktion. Der er endnu halvandet år tilbage, inden dette mål skal være nået, men på Brian Holms gård i Lindknud ved Hovborg, arbejdes der i praksis med projektet.

Flerårige blandinger med urter øger jordens frugtbarhed

Der er store perspektiver i flerårige urteblandinger i planteavlsskiftet. Især lancet-vejbred har vist gode resultater.

Forskningsprojektet MultiPlant undersøger mulighederne for nye flerårige afgrøder i planteavlsskifter. Formålet er at øge robustheden af skiftet og producere afgrøder med salgsværdi. Udgangspunktet er græsmarksblandinger med mange arter, som kan bruges til flere formål. Det kan f.eks. være produktion af foderprotein til enmavede dyr udvundet af grøn biomasse, grovfoder og energi fra produktion af biogas.

Vejbred øger udbyttet

Hensigten er at inkludere urter i

græsmarksblandingen, uden at det går ud over udbyttet. Der fokuseres især på tre urter, som har vist sig konkurrencedygtige i græsmarken. Det drejer sig om lancetvejbred, cikorie og kommen. Der er lavet forsøg med at blande urterne i en traditionel rødkløver/rajgræs-blanding enkeltvis eller alle tre sammen.

To års resultater taler sit tydelige sprog. Selv ved høje andele af de tre urter, op til 60-80 pct. i udsæden, var udbyttet på samme niveau som i den traditionelle blanding eller endda højere.

Ved iblanding af 60 pct. lancetvejbred i udsæden blev udbyttet øget med 10-20 pct. i forhold til rajgræs/rødkløverblandingen alene.

Jordens frugtbarhed

En væsentlig gevinst ved flerårige afgrøder er opbygningen af jordens

frugtbarhed ved dyrkning af blandinger med kvælstoffikserende afgrøder. I forsøgene har vi derfor målt de enkelte blandingers fiksering af atmosfærisk kvælstof over året.

I meget stort omfang afhænger kvælstoffikseringen af mængden af rødkløver i blandingen. Og da iblanding af urter typisk mindsker kløverandelen, går det ud over fikseringen.

I blandingen med vejbred med højere udbytte og mindre andel af rødkløver blev den årlige kvælstoffiksering således reduceret fra i størrelsesordenen 300 kg pr. ha i den traditionelle blanding til ca. 200 kg – hvilket dog stadig er et ganske væsentligt kvælstofinput.

I øjeblikket undersøges eftervirkningen af kvælstof, når grønsværen af de forskellige blandinger omlægges.

Gødning fra biogasanlægget

Hvis afgrøderne anvendes til produktion af biogas, er der yderligere en positiv effekt. Det afgassede plantemateriale forventes at have betydelig gødningsværdi, som kan udnyttes i det økologiske skifte.

Vi undersøger i øjeblikket forskellige antal årlige slået for urteblandinger med cikorie, vejbred og kommen for metanudbytte og gødningsværdi af det afgassede materiale.

Der er høstet og ensileret materiale, som i løbet af vinteren fyl-

des i biogasanlægget. Til foråret gennemføres dyrkningsforsøg med tilførsel af det afgassede materiale til vinterhvede og vårbyg.

MultiPlant er en del af forskningsprogrammet Organic RDD 2, som finansieres af GUDP og koordineres af ICROFS. Læs mere på projektets hjemmeside: <http://icrofs.dk/forskning/dansk-forskning/multiplant/>

NYT FRA
INTERNATIONALT CENTER
FOR FORSKNING I
ØKOLOGISK JORDBRUG
OG FØDEVARESYSTEMER

Af Jørgen Eriksen, Institut for Agroøkologi,
Aarhus Universitet

NU KOMMER DET FØRSTE DANSKE MOBILE HØNSEHUS

Frisk græs giver velsmagende æg med flot farve.

Græsægsproduktion giver markant bedre pris

Praktisk, rengøringsvenlig og solid konstruktion

Velegnet til landbrug, boligforeninger, institutioner, gårdbutikker mv.

Modeller med plads til op mod 250 høns

Det Mobile Hønsehus fra NewNordica leverer en økologisk og velfungerende løsning til større og mindre ægproducenter. De første huse er i produktion – følg vores rejse mod en bedre og mere økologisk ægproduktion. Kontakt os for at høre mere.

MAD & MARKED

PÅ
MARKEDET

AF HENRIK HINDBORG, MARKEDSCHEF I
ØKOLOGISK LANDSFORENING

NU TIPPER LÆSSET TIL ØKOLOGIENS FORDEL

Er økologi niche eller norm? Sådan har vi ofte spurgt hinanden. Svaret er, at økologi lige nu er på vej til at blive den norm, som flertallet af danskerne ønsker sig i både køleskabet og i landbruget. Der er så meget momentum i den udvikling, at det snart er den nye virkelighed.

Her på vippen til et nyt friskt år står vi således midt imellem to perioder: En tid, hvor lidt under halvdelen af danskerne jævnligt køber økologiske varer, og en ny tid, hvor mere end halvdelen af danskerne køber øko-varer hver eneste uge året rundt. Det er lige nu, det skifter.

Irma har i år meldt både konventionelle bananer, gulerødder og mel ud af sortiment. Ganske enkelt fordi kædens kunder ikke køber det længere. I Irma er økologiske basisvarer allerede blevet det normale for kunderne, og i resten af Danmark tipper læsset netop nu i præcis samme retning.

Vi har forladt en tid, hvor vi talte for døde ører, når vi søgte efter nye økologer til fremtiden blandt de konventionelle landmænd. Og vi er trådt ind i en ny tid, hvor mange konventionelle landmænd rent faktisk tager skridtet fuldt ud og lægger om til økologi. En stor del af landbruget har fået øjnene op for, at økologi er en fagligt spændende udfordring og også den bedste forretning for mange.

Det går stærkt i øjeblikket. Væksten i øko-markedet er enorm - både i Danmark og i udlandet. Og derfor er det helt naturligt, at ingen rigtigt kan følge med efterspørgslen. I 2016 kommer vi til at mangle økologiske æg, svinekød, oksekød, kyllinger, frugt og grønsager samt visse former for brødkorn.

Det nye år kommer til at byde på helt nye former for samarbejder - landmænd, virksomheder og handlen imellem. Der er ganske enkelt brug for nye løsninger for at enderne til at hænge sammen. Udfordringerne på forsyningsiden er så store, at de ikke bare løser sig selv.

Handlen har akut brug for at genfinde sig selv i en noget venligere og mere imødekommende facon, så de ikke skræmmer små økologiske virksomheder og økologiske landbrug over i andre salgskanaler, hvor forbrugerne også vil finde frem til dem. Mange er allerede i gang med transformationen.

Vi er midt i en tid, hvor et gigantisk folkeligt momentum skubber økologien videre med enorm kraft. Og vi står over for et nyt år, hvor økologien får større medvind i marken og i markedet end nogensinde før.

Godt nytår!

“ Vi er midt i en tid, hvor et gigantisk folkeligt momentum skubber økologien videre med enorm kraft.

Festsalen på Københavns Rådhus dannede mandag rammen om uddeling af økologiske spisemærker i guld til de 43 københavnske skoler, som dagligt serverer 5-7.000 portioner økologiske mad for eleverne.

Skolemad scorer guld

Den københavnske skolemadsordning EAT fik mandag overrakt det økologiske spisemærke i guld for en skolemenu, hvor over 90 pct. af råvarerne er økologiske

SKOLEMAD
AF JAKOB BRANDT

EAT-køkkenet i De gamles by i København fremstiller dagligt 5.-7.000 måltider til de københavnske skoleelever, og gennem de seneste tre måneder har økologiprocenten ligget et pænt stykke over 90. Derfor var personalet fra det centrale EAT-køkken og boderne på de 43 EAT-skoler mandag inviteret til Københavns Rådhus, hvor de modtog det økologiske spisemærke i guld.

Dorthe Dybro, kostfaglig leder af EAT-køkkenet, roste ved den lejlighed det store engagement og omstillings-evnen hos personalet.

- Vi er til stor inspiration for mange. EAT gør en forskel i manges hverdag. Det kan vi alle være meget stolte af. Lad os fortsætte succesen - i fællesskab.

Bevis på, at vi tager ansvar

Som leder af det københavnske skolemads-køkken EAT har hun i flere år målrettet arbejdet på at få skolema-

den til at opfylde Københavns Kommunes målsætning om mindst 90 procent økologi.

Hun betegner det som en stor faglig tilfredsstillelse, at EAT nu kan levere mad uden rester af sprøjtemidler eller tilsætningsstoffer, og hun roser medarbejderne for et stort fagligt engagement under omlægningen:

- Vi er utrolig stolte af at kunne vise det økologiske guldmærke frem, det er et flot bevis på, at vi tager ansvar for natur, miljø og dyrevelfærd, siger Dorthe Dybro.

Siden hun blev ansat i køkkenet for tre år siden, er antallet af daglige portioner vokset med 2500, og EAT leverer i dag mad til 47 boder fordelt på 43 skoler. Efter hendes vurdering vil det være muligt for alle andre at kopiere den københavnske skolemadsmodel. Ja, faktisk vil det være nemmere for de fleste.

- Som Danmarks og formentlig Europas største økologiske skolemadsordning bruger vi hver måned 50 ton råvarer. Men jo mindre køkkener, jo nemmere er det at finde de tonager, der er behov for.

Kødet er kommet med

Søren Buhl Steinche, der er udviklingskok og kulinarisk ansvarlig i EAT-køkkenet, deler den faglige stolthed over kun at arbejde med økologiske råvarer:

- Der findes ikke et alternativ, som vi kan være bekendt over for børnene,

miljøet eller fremtiden, og det gør mig derfor både stolt og glad, at vi nu i Københavns Kommune kan tilbyde skolebørnene et dejligt måltid mad, hvor alle råvarer som udgangspunkt er økologiske.

Han er især glad for, at EAT har vist, at det via et tæt samarbejde med producenter og leverandører er muligt at få økologisk kød, uden at det slår bunden ud af budgettet.

- Når køkkener omlægger til økologi, er kødet ofte det sidste, man ændrer på, og det er lidt paradoksalt, fordi kødet i mange henseender er den største synder i forhold til både dyrevelfærd og etik, smag og klimabelastning, siger han.

Det er stort

I dag er det kun specielle krydderier, nogle typer fisk og enkelte specialvarer, som EAT-køkkenet ikke køber i økologiske udgaver, og ved overrækkelsen af guldmærkerne roste Pia Allerslev, børne- og ungdomsborgmester i Københavns Kommune, de mange dedikerede medarbejdere:

- Stort tillykke til EAT-køkkenet og alle medarbejderne i skoleboderne. Jeg ved, at de har arbejdet hårdt og dedikeret for at kunne tilbyde vores skoleelever et sundt og nærende frokostmåltid baseret på ren økologi. Guld i økologi - det er stort.

► Eleverne på EAT-skolerne kan hver dag vælge mellem to varme frokostretter og en sandwich.

EAT har sat økofisk på menuen

Fiske-grossist Jacob Kongsbak-Lassen oplever en voksende interesse for de økologiske fisk

BYLINE
AF JAKOB BRANDT

Da konventionelle og vildtfangede fisk ikke tæller med i økologiregnskabet, har det hidtil været vanskeligt at få landets storkøkkener til at sætte Ø-mærkede fisk på menuen.

Men nu har den københavnske skolemadsordning EAT besluttet at købe økologiske ørredfileter fra fiske-grossisten Jacob Kongsbak-Lassen.

EAT laver hver dag ca. 7.000 portioner mad til skoleelever på 43 skoler i hovedstaden, og beslutningen om at købe økologiske fisk er ifølge Villy Larsen fra Dansk Akvakultur endnu et skridt i den rigtige retning.

- Det er fantastisk, at skolemaden i København vælger at købe økologiske fisk, og jeg håber, at andre køkkener vil følge deres eksempel, siger Villy Larsen.

Han kender flere eksempler på, at danske fiskehandlere for at undgå at arbejde med økologi opfordrer køkkenerne til at købe vildtfangede eller konventionelle dambrugsfisk med den begrundelse, at de ikke tæller med i økologiregnskabet.

Laksene er stadig for dyre

Det argument preller dog helt af på kok Søren Buhl Steiniche, som er kulinarisk ansvarlig i EAT-køkkenet, som ligger i De Gamles By i København.

Foto: Colourbox

- I udgangspunktet ønsker jeg, at alle vores råvarer er økologiske, og nu, da vi er nået i mål med kødet, kolonial- og mejerivarer og frugt og grønt, har vi været på udkig efter et økologisk alternativ, når det gælder fisk, siger Søren Buhl Steiniche.

I første omgang giver budgettet dog kun plads til at købe økologiske ørredfileter, mens fiskefrikadellerne, som er en af bestsellerne hos skoleeleverne, stadig typisk bliver lavet af vildtfanget, ikke-økologiske torskefisk.

Også laks er en af børnenes favoritter, men dem har Søren Buhl Steiniche valgt helt at fjerne fra menuen.

- Priserne på økologiske laks stikker helt af, siger EAT-kokken, som under ingen omstændigheder ønsker at arbejde med konventionelle havbrugslaks, som efter hans vurdering er en underlig råvarer.

Så hellere undvære, og håbe på at også priserne på økologiske fisk vil falde i takt med, at der kommer større volumen i det samlede salg, som det er sket med flere andre af EAT's økologiske råvareindkøb fra hoved-grossisten Hørkram Foodservice.

Kongelig hofleverandør

Ørredfileterne får EAT fra Jacob Kongsbak-Lassen, som i 1992 blev udnævnt til kongelig hofleverandør. I dag kan fiskegrossisten med over 1000 varenumre desuden bryste sig af at være økologiske leverandør, og salget af økologiske fisk vokser.

Siden Jacob Kongsbak-Lassen

deltog med en stand på Food Fair i Bella Center i februar, er firmaets økologiske salg firedoblet.

- På messen fik vi hul på detailhandlen, og siden er der også kommet gang i cateringsalget, siger Frank Kofoed, der er sælger i den familieejede fiskevirksomhed.

Den blev grundlagt af Sæby-fisker J. Lassen for mere end 130 år siden.

Han leverede fisk til studepladserne ved bolværket på Gammel Strand, men i dag, hvor 5. generation af familien er aktive i grossistvirksomheden, leverer Jacob Kongsbak-Lassen friskfanget fersk eller frossen fisk til kunder i både ind- og udland.

Det handler om holdninger

På grund af øgede produktionsomkostninger er det økologiske sortiment ca. 20 procent dyrere end de konventionelle fisk, men Frank Kofoed er ikke i tvivl om, at de Ø-mærkede fisk er kommet for at blive.

- Der er efterhånden et pænt udbud, og der kommer hele tiden nye produkter på hylden, siger han.

Mange af de økologiske ørreder bliver opdrættet i danske dam/havbrug, mens øko-laksene kommer fra norske og skotske producenter.

- Det er selvfølgelig et holdnings-spørgsmål, om man vil købe økologiske fisk. Man kan sige, at det er fisk uden fiks fakserier. De er opdrættet så skånsomt som muligt, og hvis vi skal passe bedre på vores klode og have, tror jeg på en fremtid for de økologiske fisk, siger Frank Kofoed.

Selv om den københavnske skolemadsordning EAT allerede har nået målet om en økologiandel på over 90 procent, prioriterer kokken med det kulinariske ansvar nu at bruge penge på økologiske ørreder.

Fang fiskene på Foodexpo 2016

Jacob Kongsbak-Lassen deltager med en stand på Foodexpo 2016 med et økologisk detail- og cateringsortiment, som omfatter:

► Hel Fisk:
Hel Laks
Hel Ørred
Hel Guldforel

► Filet:
Laksefilet
Ørredfilet med skind
Mallefilet

► Skaldyr:
Black tiger rejser u/hoved eller med hoved
Muslinger

► Røgvarer:
Koldrøget Laksefilet
Indiansk Inspireret Røget Laksefilet
Varmrøget Ørredfilet

Tilskud til omlægning af private køkkener

OMLÆGNINGSSTØTTE: Frem til 1. februar 2016 er det muligt at søge tilskud til omstilling af både private og offentlige køkkener til økologi.

Støttemidlerne kommer fra EU's landdistriktsprogram og går til kompetenceudvikling af køkkenpersonale. På grund af EU-regler om statsstøtte er tilskuddet til projekter målrettet private køkkener kun på 60 procent, mens projekter målrettet offentlige køkkener som hidtil kan få 100 procent i støtte.

Støtten til private projekter er betinget af, at de deltagende virksomheder er små og mellemstore virksomheder bosiddende i et landdistrikt.

Læs mere om Naturfremmeordningen på NaturErhvervsstyrelsens hjemmeside.

WeFood åbner snart

MADSPILD: Butikken WeFood, der skal sælge overskudsmad, åbner efter nytår på en endnu ukendt adresse i København. Det er Folkekirkens Nødhjælp, som åbner landets første butik, som skal sælge varer, som dagligvarekæderne af den ene eller anden grund kasserer, selv om de ikke fejler noget. Butikken skal drives af frivillige og overskuddet går til at bekæmpe sult i verdens fattigste lande. Føtex har allerede meldt sig som leverandør, men der er plads til mange flere leverandører, oplyser Folkekirkens Nødhjælp.

Topmøde om madspild

MADSPILD: En række nordiske fødevarerproducenter, NGO'er og førende eksperter inden for reduktion af madspild mødes i København 15. december for at diskutere nye måder at reducere madspildet på.

Stop Spild Af Mad oplyser, at topmødet foregår på DFDS's Norgeskaj, som ligger ved kaj i Nordhavnen i København.

Optimistisk prognose for globalt salg af frugt og grønt

Produktudvikling, innovation og forbrugernes øgede fokus på sundhed vil bidrage til en markant vækst i det globale salg af økologisk frugt og grønt, forudser Markets and Markets

I 2020 vil der blive omsat økologisk frugt og grønt for næsten 432 mia. kr. Det forudser 'Organic Fruits & Ve-

getables Market Global Forecast to 2020', som er udarbejdet af Markets and Markets (M&M), som er verdens næststørste markedsanalysefirma.

På basis af en grundig analyse af det globale marked forventer M&M en årlig vækst på 9,4 pct. frem til 2020. Geografisk omfatter prognosen Nordamerika, Europa, Asien og Sydamerika.

M&M har identificeret de faktorer, som driver og fastholder salget i de forskellige segmenter af markedet, og ved at kombinere dem med de

aktuelle trends og potentielle vækstmuligheder har de beregnet, hvor meget hele markedet vil vokse.

Ifølge Helene Birk, eksportchef i Økologisk Landsforening, viser prognosen, at der er gode muligheder for en øget dansk eksport af især økologiske grøntsager i de kommende år.

Ønske om bedre kvalitet og miljø

Prognosen omfatter både frisk, pulveriseret, frossen og pureret frugt og grønt, og den bygger på en forventning om en yderligere udbygning af

distributionskanalerne for økologiske fødevarer og en fortsat høj produktinnovation, som sammen med ny teknologi i fødevarerindustrien vil bidrage til at gøre økologisk frugt og grønt mere tilgængelig - både via nye oplagringsmetoder og i form af helt nyudviklede produkter.

De væsentligste årsager til forbrugernes voksende interesse for økologiske fødevarer bunder ifølge M&M i forbrugernes ønske om høj kvalitet, øget sundhed og større miljømæssig bæredygtighed.

- Selv om de økologiske varer er dyrere end de konventionelle, er forbrugerne villige til at betale mere for dem på grund af de sundhedsmæssige fordele, det giver, at produkterne er produceret uden brug af 'synthetic farming processes' landbrug.

► USA er det største enkeltmarked efterfulgt af Europa, hvor der bliver omsat mest økologisk frugt og grønt på det tyske marked. Markets and Markets forventer dog, at den største vækst vil ske på de asiatiske markeder.

Verdens største øko-messe, BioFach i Nürnberg, finder sted fra d. 10. til 13. februar 2016, hvor arrangørerne forventer 2200 udstillere, og knap et halvt hundrede af dem er fra Danmark.

Stærkt hold til BioFach

Ikke færre end 46 danske producenter er repræsenteret, når verdens største økologimesse åbner for hallerne i Nürnberg om knap to måneder

EKSPORT

TEKST OG FOTO: JAKOB BRANDT

Med det største antal udstillere siden Danmark var 'Årets land' på BioFach i 2009, er der udsigt til et nyt markant dansk eksportfremstød for økologi på den tyske messe i 2016.

Som sidste år arrangerer Økologisk Landsforening i samarbejde med eksportnetværket Bio Aus Dänemark en stor fællesstand, som skal vise spændvidden i den økologiske fødevarerproduktion i Danmark.

I 2009 foregik eksportarbejdet under sloganet 'Organic Denmark - taste talent and attitude'.

Siden dengang er den danske økologiekseport vokset med 131 procent, og med produkter fra 46

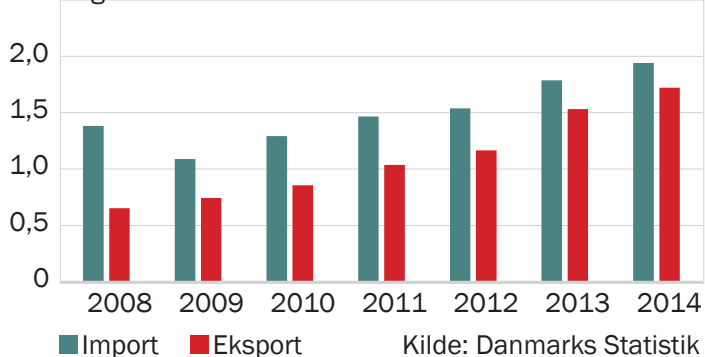
firmaer repræsenteret på standen i februar bliver overskriften 'World leading organic nation'.

Det refererer til, at økologiens andel af det samlede fødevarer salg er højere i Danmark end i noget andet land i verden, og ifølge Helene Birk, eksportchef i Økologisk Landsforening, er mindst 70 procent af de danske øko-virksomheder i dag aktive på eksportmarkedet.

Tilslutningen til den danske øko-stand har været overvældende. 46 virksomheder vil være repræsenteret på standen, heraf deltager 12 virksomheder på BioFach for første gang. Antallet af virksomheder er langt større end de foregående år og vidner om en eksport-orienteret sektor, siger hun.

Udenrigshandel med økologi 2008-2014

De danske økologer tog i 2014 endnu et skridt mod balance i udenrigshandlen med økologi, og siden 2008 har de gnavet godt en halv kr. af underskuddet, som nu kun udgør 220 mio. kr.

Aurions instant-grød er et hit i Holland

EKSPORT: En af de danske øko-virksomheder, som har succes med eksport af conveniencevarer, er Aurion A/S.

For et års tid siden lancerede vi en økologiske instant-grød som eksportvare, og det er gået rigtig stærkt siden. Produkterne er nu ude i over 1000 butikker i Holland, og vi ser bestemt et potentiale i at udvide eksporten til andre lande. Vi oplever generelt en stor interesse for økologiske convenience-produkter af høj kvalitet. Tendensen peger i retning af, at forbrugere vil have produkter, som er gode og sunde og samtidig nemme og hurtige at tilberede, siger Brian Tholstrup Nybo, administrerende direktør hos Aurion.

Eksportchef Helene Birk:

- Vi skal fastholde momentum

Her på tærsklen til det nye år har miljø- og fødevarerminister Eva Kjer Hansen (V) afsat fem mio. kr. ekstra til eksportarbejdet med økologiske fødevarer. Penge som der bliver god brug for.

Dansk økologi oplever en stor efterspørgsel i udlandet. Men selvom eksporten vokser, oplever de danske virksomheder behård konkurrence på eksportmarkederne. Derfor afsætter jeg nu yderligere fem mio. kroner til eksportfremstød, markedsundersøgelser og øget messedeltagelse på vores nær- og fjerntmarkeder, siger Eva Kjer Hansen, som til februar deltager ved åbningen af den danske fællesstand på BioFach.

Eksportchef Helene Birk fra Økologisk Landsforening håber, at de ekstra penge vil gøre det muligt at arbejde mere målrettet for at åbne nye salgskanaler og gøre en ekstra indsats for at promovere danske produkter, som henvender sig til food-servicesektoren.

For selv om den danske eksport har oplevet to-cifrede vækstrater gennem flere år, er det efter hendes vurdering nødvendigt at arbejde behårdt for at fastholde det nuværende momentum, som ifølge Hele Birk både kan generere store indtægter og skabe nye danske arbejdspladser.

Som mange andre i branchen betragter hun eksporten som en vigtig motor for de kommende års udvikling af den hjemlige, økologiske fø-

Helene Birk vurderer, at der vil være balance i udenrigshandlen med økologi om tre-fire år

devarerproduktion, og hun mener, at de danske virksomheder står godt rustet til konkurrencen på det internationale marked.

Vi står stærkt i alle kategorier og tager til BioFach med et bredt udvalg af varer, som spænder lige fra popkorn over grøntsager til kød- og mejeriprodukter, siger Helene Birk.

Interessen for at deltage på BioFach 2016 har været så stor, at det var nødvendigt at inddrage lidt af fællesarealet for at klemme den sidste virksomhed ind på standen.

jb@okologi.dk

► BioFach i Nürnberg, finder sted fra d. 10. til 13. februar 2016, hvor arrangørerne venter 2200 udstillere.

Væksten venter i udlandet

Kødførædlingsvirksomheden Hanegal er en af de mange danske firmaer, som næste år deltager i økologimessen BioFach

På Nürnberg-messen vil direktør Ulrich Kern-Hansen forsøge at finde kunder til firmaets voksende sortiment af færdigretter og salamisnack.

Hanegal har netop i år investeret 1,5 mio. kr. i et såkaldt koldrøgsanlæg. Det skal være med til at sikre, at Hanegal kan levere varen, hvis en større udenlandsk kunde får smag for snackpølserne, som så småt er ved at slå an i Danmark. Her er de senest kommet i sortiment i discountkæderne Rema 1000 og Lidl.

Ulrich Kern-Hansen har gennem flere år betragtet snackpølserne som et af de Hanegal-produkter med størst potentiale i udlandet, men efter mange år med to-cifrede vækstrater har firmaets fokus kun i mindre grad været rettet mod eksportmarkedet.

Hanegals salamisnack er tiltænkt en stor rolle på eksportmarkederne.

Hidtil har vi haft nok at gøre med at følge med væksten på hjemmemarkedet, men hvis vi skal fastholde de seneste år vækst, er vi på et tidspunkt nødt til at begynde at eksportere. Det kan blive i 2016 eller i 2017, siger Ulrich Kern-Hansen.

For ham er der et dobbeltsigt med at besøge messen, idet det er her, at han holder møder med eksisterende og potentielle leverandører af råvarer til fabrikken hjemme i Haderslev.

jb@okologi.dk

Direktør Ulrich Kern-Hansen (t.h.) ser meget positivt på fremtiden hvor Hanegal skal udvikle flere produkter uden kød, men efter 35 år ved roret håber han snart at kunne skrue lidt ned for blusset.

Solid fremgang for Hanegal

Med et nyt rekordregnskab med en fordobling af bundlinjen og et år med store fremtidsrettede investeringer tegner fremtiden lys for Hanegal

KØD

TEKST OG FOTO: JAKOB BRANDT

Hjemme på privatadressen i Voel ved Silkeborg har ejerne af kødforædlingsvirksomheden Hanegal, Ulrich Kern-Hansen og Fie Graugaard, for første gang i flere år igen fået unghaner i hønsegården, men de formår ikke at forstyrre den gode nattesøvn.

- Det er nu mest af hensyn til børnebørnene, siger Ulrich Kern-Hansen om hanerne, hvis forfædres tidligere morgensang for 35 år siden gav navn til virksomheden, som efter flere op- og nedture gennem de seneste år har oplevet en lang stabil periode med tocifrede vækstrater.

Selskabet kom ud af det seneste regnskabsår med et rekordstort overskud på 2,9 mio. kr. mod 1,5 mio. kr. året før. I det netop aflagte regnskab for fabrikken, som ligger i Haderslev, fremgår det, at bruttofortjenesten er vokset med knap fem mio. kr. til 24,7 mio. kr., og årets resultat bliver beskrevet som tilfredsstillende i ledelsesberetningen, hvoraf det også fremgår, at Hanegals position på hjemmemarkedet er blevet yderligere styrket i det forgangne år.

Bedre end ambitiøst budget

- Sidste år havde vi lavet et meget ambitiøst budget, og vi er kommet i mål en anelse bedre. Det er jeg meget tilfreds med, siger Ulrich Kern-Hansen.

Han er netop blevet færdig med årsforhandlingerne med de største detailkunder, og på basis af de nye kontrakter forventer han yderligere vækst i 2016.

Kortvarigt oplevede selskabet i seneste regnskabsår en øget afsætning efter branden hos konkurrenten Aalbæk Specialiteter, men siden 3-stjernet har overtaget Aalbæk, er markedet stort set faldet tilbage i sine gamle folder.

- Vi lægger stadig arm om, hvem der skal levere den økologiske lever-

postej og pølserne, siger Ulrich Kern-Hansen.

Væksten i det seneste regnskabsår er primært et resultat af enkelte nye produktlanceringer og et generelt voksende økologisalg i dansk detailhandel, hvor Hanegal nyder godt af sin brede tilstedeværelse i kædernes kølediske.

Samtidig ser det ud til, at forbrugere er ved at få øjnene op for resultaterne af flere års målrettet indsats for at udvikle nye convenience-produkter.

- Færdigretter på køl ligner et nyt forretningsområde, hvor der forventes store muligheder for vækst, hedder det i årsberetningen.

Hanegal skærer ned på kødet

Via projektet Future Food Innovation afslutter Hanegal således kort inde i det nye år et udviklingsarbejde, som med 1,6 mio. støtte kroner i ryggen har kastet flere nye produkter af sig.

- Det drejer sig især om nye færdigretter med øget sundhed og et reduceret indhold af forskellige allergener, siger Ulrich Kern-Hansen.

Til næste år i uge 1 lancerer han fem nye færdigretter, som er lavet på basis af klassiske danske retter. To af produkterne er vegetarretter, og selv om Hanegal af de fleste først og fremmest bliver betragtet som en kødvirksomhed, bliver der arbejdet en del på at reducere kødindholdet i flere produkter på fabrikken i Haderslev.

- Hele den overordnede udvikling går i retning af, at vi skal spise mindre kød. Kan vi udskifte kødretter med vegetariske, vil det være godt for både miljø og klima, og den udvikling vil vi gerne støtte op om.

Ulrich Kern-Hansen forventer der-

for, at Hanegal fremover skal producere flere pølser og færdigretter med reduceret kødindhold eller helt uden kød.

Vil gerne geare lidt ned

Samlet har Hanegal investeret syv mio. kr. i nyt udstyr i 2015. En del af udgifterne er taget over driften, en portion er lånt hos Merkur, mens den sidste del af finansieringen er skabt via leasingaftaler, oplyser Ulrich Kern-Hansen.

Gennem årene har han fået flere henvendelser fra potentielle købere, men selv om han har rundet 65 år, trækker en tilværelse som pensionist ikke i ham, og han har ingen aktuelle planer om at forlade sit livsværk.

- Men Fie og jeg kunne godt tænke os at trække lidt ned og få en normal arbejdstid, men på en måde, hvor vi stadig kan være med til at sætte dagsordenen, pointerer han.

Gennem de seneste par år har ejerne af Hanegal derfor arbejdet målbevidst på at styrke ledelsen - både i form af en professionel bestyrelsen og en udvidelse af fabrikkens ledergruppe.

Nyt anlæg til varmrøgning kører på damp

Når de fleste pålægs- og pølseproducenter røger deres produkter, stammer røgen ofte fra forbrænding af forskellige typer træflis. Forskere har gennem flere år mistænkt røget kødpålæg og bacon for at øge risikoen for kræft. Senest advarer en rapport fra WHO mod at spise for mange af den type kødprodukter, og nu har Hanegal taget konsekvensen og investeret i et moderne varmrøgningssanlæg, som anvender en helt ny røgteknologi, hvor man undgår en forbrænding.

Anlægget er udstyret med en 'steam smoke' røggenerator.

- På den måde mindskes produktionen af stoffer, som er mistænkt for at være kræftfremkaldende. Man har fundet ud af, at de gode stoffer i træet, som giver farve og smag til kødet, kan trækkes ud under højt tryk ved hjælp af 500 grader varmt damp, siger Ulrich Kern-Hansen.

“ Hele den overordnede udvikling går i retning af, at vi skal spise mindre kød. Kan vi udskifte kødretter med vegetariske, vil det være godt for både miljø og klima, og den udvikling vil vi gerne støtte op om.

ULRICH KERN-HANSEN

- Målet er at gøre ledelsen til en selvkværende enhed, som kan køre fabrikken uden min tilstedeværelse, siger direktør Kern-Hansen, som helst selv vil bruge tiden på salgsarbejde og udvikling af nye produkter.

Endelig håber han at få mere tid til at dyrke en ny tidkrævende hobby. På sine ældre dage er Ulrich Kern-Hansen blevet bidt af langdistanceløb. Han har gennemført tre maratonløb. Hanegal har allerede tilmeldt et hold til næste års udgave af Københavns Maraton, og han køber gerne sammenligningen mellem Hanegals historie og et udmarvende maratonløb.

- Man ved godt, at der kommer vanskelige passager undervejs, man ved bare ikke hvornår, og man kan godt sige, at vi har ramt muren flere gange.

Men med en god blanding af vilje og disciplin har Hanegal hver gang rejst sig, og grundlæggerne drømmer nu om, at firmaet får mulighed for at fortsætte som en selvstændig virksomhed, når de engang overlader tøjlerne til yngre kræfter.

Dagligvaregiganter er uenige om øko-priserne

DAGLIGVARER: Dansk Supermarked stiller spørgsmålstegn ved, om Coop har opfyldt løftet til sine kunder om at sænke priserne på økologi med 200 mio. kr. i 2015. I starten af året søsatte Coop sit Madmanifest, hvoraf det fremgår, at Coop-kæderne på fem år vil reducere økologipriserne med en mia. kr.

- Jeg har læst, at der er nogen som vil investere 200 mio. kr. og nedsætte de økologiske priser, men der er altså ikke investeret mere end en meget lille del af det indtil nu, sagde Dansk Supermarkeds administrerende direktør Per Bank ifølge Dansk Handelsblad under årsmødet hos Retail Institute Scandinavia.

Kritikken preller af på informationsdirektør Jens Juul Nielsen. Han fastholder derimod, at Coop har levet helt op til sine løfter og samlet har nedsat priserne på økologi med 200 mio. kr. i løbet af 2015.

Rå Tuborg bliver fast del af Tuborg-familien

ØL: Normalt er der en prøvetid på tre år, men ifølge Børsen har det har kun taget tre måneder for Carlsbergs nye økøl 'Rå Tuborg' at blive accepteret som en del af Tuborg-familien.

- Vi vidste dels fra Northside og Roskilde festivalen i 2014, hvor vi lavede live for-brugertest, og dels fra markedsundersøgelser, at der var en stigende efterspørgsel efter økologiske, rene og naturlige råvarer, men vi havde aldrig forestillet os en kendskabsgrad på 34 pct. blandt øldrikkere på mellem 25 og 50 år efter kun 3 må-neder. Det er ret unikt selv her hos Carlsberg, siger Pernille Arnt, senior innovation manager i Carlsberg Danmark, til Børsen.

Lokale varer skaber mere lokal vækst

DAGLIGVARER: - De mindre byer, der vil overleve, er dem, der formår at fastholde den lokale handel og forstår at være relevant for forbrugere. De vil tiltrække shoppere, der vil købe fødevarer ikke fordi de er sultne, men fordi de vil have en op-levelse. De lokale fødevarer og de lokale specialfødevarerbutikker er et af de bedste bud på lokal vækst i de kommende år.

Sådan lød budskabet ifølge Handelsbladet fra detailhandlekspert Flemming Birch, da brancheorganisationen Fødevarer-Danmark afholdt en konference om lokal føde-vareproduktion på Christiansborg.

Økoskabet giver Marc og Neel Seerup Hansen og datteren Leise mere tid til at dyrke grøntsagerne i deres nyetablerede Amager-gartneri. Med få klik på mobilen kan de fra marken ændre på indholdet på webshoppen, hvis de er ved at løbe tør for en bestemt varer.

Økoskabet - en ny måde at sælge lokal økologi på

Amager-par har udviklet et nyt fleksibelt salgskoncept, som rummer fordele for både producent og kunde

LOKALT SALG
AF JAKOB BRANDT

Der bliver ved med at opstå nye typer af salgs- og afsætningskoncepter for økologiske fødevarer. Senest har et ungt iværksætterpar fra Amager udviklet Øko-skabet, som kombinerer nethandel med ideen bag automat-salg af fødevarer tilsat moderne specielt udviklet låseteknologi.

Økoskabet er udviklet af Marc og Neel Seerup Hansen, som driver det nyetablerede gartneri Seerupgaard på syv ha, som er udstykket fra Neels fars gartneri ved St. Magleby på Amager.

Økoskabet er et selvbetjenings-skab, hvor kunder kan hente deres forudbetalte grøntsager på gården på de tidspunkter, der passer kunden. Dermed vil der være en ny, enkel, sikker og tidsbesparende afsætningskanal, som blot kræver samarbejde med ejeren af den lokalitet, hvor skabet sættes op.

I første omgang har de selv testet skabet med et lovende resultat.

- Vi tror, det er en god ide, som vil kunne bidrage med en stor del af vores omsætning, siger Neel.

Hentet til landet af kongen

Hun er uddannet ingeniør, mens Marc arbejder som selvstændig i mediebranchen på basis af en ud-

dannelse som film- og tv-produktionssteknikker.

Aktuelt arbejder han bl.a. med at lave korte informationsvideoer for Økologisk Landsforening. Da de blev uddannet, havde hverken han eller Neel planer om at skulle arbejde med landbrug, men Neel er efterkommer efter de 160 hollandske gartnere, som kong Christian II hentede til Amager tilbage i 1521 for at producere grøntsager til københavnerne.

- Jeg har arbejdet i marken, siden jeg kunne gå, siger Neel, der også tjente til studierne i sin fars gartneri, og om sommeren har hun ofte passet hans populære ærtebod.

Frilandsgartneri i miniskala

Da hun og Marc for tre år siden blev forældre, var det en nærliggende ide at følge i de hollandske Amager-bønders fodspor, og parret blev hurtigt tændt på ideen om at etablere et miniskala-frilandsgartneri, der skal

producere økologiske grøntsager til lokale kunder.

- I de første år er det tanken, at Marc skal fortsætte med at arbejde med tv, så vi skulle finde en måde at afsætte på lokalt, så jeg kan stå for både afsætning, passe marken og holde fri til normal tid, så jeg kan nå at hente vores datter om eftermiddagen, siger Neel.

Svindet forsvinder i skabet

Men en gårdbutik eller et stalddørs-salg på Amager kræver enten bemanding, videoovervågning eller en accept af et vist tab pga. 'glemt betaling'. Det er samtidig vanskeligt at konkurrere med supermarkedernes lange åbningstider.

Det kræver ressourcer, som efter Neel og Marcs vurdering kunne anvendes bedre i marken. Derfor opstod tanken om primært at sælge forudbetalte varer, som bliver høstet samme dag, som kunden henter dem.

Seerupgaard er en flad mark

I 2016 forventer Marc og Neel Seerup Hansen at bygge et stuehus og et minipakkeri på deres syv ha store gartneri på Amager. Deres webbutik er lukket for i år, og de sidste varer bliver solgt på et julemarked på ØsterGRO i København, men ejerne Marc og Neel kommer ikke til at kede sig i de mørke vintermåneder, frem til de igen kan høste nye salgsklare grøntsager.

For i dag er Seerupgaard blot en flad mark på Amager, og sideløbende med udviklingsarbejdet på Økoskabet skal de bl.a. bruge de kommende måneder til at slå de første streger til et stuehus.

- Vi skal bygge en helt ny gård. Vi starter med stuehuset, og så må vi se, hvor meget arbejdsplads/pakkeri, vi får råd til, siger Neel, som hidtil har pakket meget direkte fra marken.

I det første driftsår dyrkede parret ca. 90 sorter af grøntsager, og på længere sigt er det også planen at producere bær, nødder og æg.

Økoskabet er et selvbetjenings-skab, hvor kunder kan hente deres forudbetalte grøntsager på gården på de tidspunkter, der passer kunden. I praksis foregår det ved, at kunderne ved et køb i netbutikken modtager en unik kode, som de skal taste for at åbne netop deres skab med grøntsager.

Når webshoppen lukker for bestillinger om aftenen, leverer den en hørliste, så Neel ved, hvad hun skal stille vækkeuret på, så hun kan nå at høste og pakke varerne til næste dags skabskunder.

- Vi høster kun det, som vi allerede har solgt. På den måde undgår vi svind, og vi har ingen varer, som ligger og bliver gamle, siger Neel, som ud over salget til private kunder i indeværende år har leveret fast til ØsterGRO efter en såkaldt CSA-model.

Det er et taglandbrug på Østerbro, som ikke havde nok grøntsager, da de udvidede medlemsskaren fra 16 til 40 familier.

Har fået en halv mio. i støtte

Selve teknologien bag skabet er udviklet i samarbejde med eksterne samarbejdspartnere.

- Den første test lavede vi sammen med folk fra vores netværk, og nu har vi fået udryddet de værste børnesygdomme, så webbutikken og låsesystemet fungerer, siger Neel.

I 2015 fik parret 288.000 kr. i støtte til at udvikle skabet, og Neel og Marc skal nu finde frem til de mest velegnede materialer til et skab, som kan stå i det fri. Det vil samtidig gøre det muligt at beregne prisen på et skab, som helst skal stå i rimeligt forhold til den forventede omsætning.

- Da vi testede skabet, overvejede vi at fastsætte et minimumskøb, men det viste sig, at det ikke er nødvendigt, siger Neel.

Den hidtil mindste skabsordre lyder på 38 kr., mens det største køb er på 270 kr.

- I gennemsnit køber kunderne for 75-80 kroner, og det er faktisk lidt mere, end vi havde regnet med, siger Neel.

Med afsæt i de hidtidige erfaringer mener hun, at Økoskabet med fordel kan anvendes til selvbetjenings-salg flere steder i København

og andre større byer, og flere har vist interesse for projektet.

Hent børn og mad samme sted

Dermed vil der ifølge Marc og Neel være etableret en ny, enkel, sikker og tidsbesparende afsætningskanal, som blot kræver samarbejde med ejeren af den lokalitet, hvor skabet sættes op.

- Vi har kontakt til en lokal friskole, som overvejer at få et skab stillet op. Så kan forældrene hente børn og mad samtidig.

Et springende punkt bliver, om flere landmænd kan bruge samme skab til afsætning. Lykkes den del af projektet, vil Økoskabet give flere landmænd mulighed for direkte salg uden fordyrende mellemlid, og Økoskabet vil kunne fungere som en form for fødevarerfællesskab version 2.

Behov for yderligere test

Den første prototype af Økoskabet har stået på Neels fars gartneri på Amager, men i 2016 er det tanken at placere testskabe et par steder i København.

I samarbejde med en håndfuld små producenter skal det testes, om flere leverandører med fordel kan levere til de samme skab, og derved i fællesskab øge salget af lokale varer direkte til forbrugere. I den forbindelse søger Neel og Marc samarbejde med andre producenter, som er interesserede i at følge projektets udvikling og evt. være med til at teste afsætningsformen.

► Se video af første prototype på www.seerupgaard.dk

Partnerskaber rummer flest fordele

Hvis man finder den rigtige partner, er et længevarende partnerskab ofte at foretrække for begge parter frem for kortere kontrakter

PARTNERSKABER

AF JAKOB BRANDT

Længevarende partnerskaber er ofte en fordel for både producenten og den samarbejdspartner, som står for salget. Det er en af konklusionerne fra Core Organic-forskningsprojektet HealthyGrowth, som blev præsenteret på økologikongressen på Vingsted Hotel & Conferencecenter.

På basis af erfaringerne fra 18 partnerskaber fra 10 europæiske lande dokumenterer forskerne, at der ofte er flere fordele forbundet med at indgå deciderede partnerskaber på tværs af værdikæden mellem to eller flere aktører frem for at satse på traditionelle handelskontrakter mellem kunde og producent.

Ifølge lektor Egon Noe, AU Foulum, er det i den forbindelse vigtigt, at producenterne holder sig for øje, at det er dagligvarekæderne, som er

med til at skabe landbrug og forbrug. Det er ikke udbud og efterspørgsel, som skaberne kæderne. Derfor har det efter hans vurdering stor betydning, hvem producenterne danner partnerskaber med.

Det svinger for Gram og Rema 1000

Fra den hjemlige arena er Rema 1000's tætte partnerskab og medejerskab af Gram Slot et godt eksempel på et vellykket partnerskab, og det indgik som en af to danske cases i det europæiske forskningsprojekt.

Ifølge Ph.d.-studerende Klaus Laursen, AU Foulum, handler partnerskaber om gensidig succes.

- For at Gram Slot skal få succes, skal Rema 1000 have succes. Derfor arbejder de med en åben fremtid, der sigter mod et langsigtet samarbejde. I modsætning til en årsaftale er et partnerskab en langsigtet kontinuerlig proces.

Under økologikongressen holdt Svend Brodersen et oplæg om de mange fordele ved partnerskabet, og her lagde han ikke skjul på, at det har været helt afgørende for slottets succes at finde sammen med en detailkæde, som bygger på mange af de samme værdier, som Svend og hustruen Sanne Brodersen har bygget som fundament under Gram Slot

- Man skal afgøre med sig selv, om man vil være lille og alene eller ønsker at være en del af noget større, sagde Svend Brodersen, og pointerede:

- Der er ingen tvivl om, at det er samarbejdet, som har sejret i udviklingen af Gram Slot.

Slipper for mange fejlinvesteringer

Selv om man mister en del af selvbestemmelsen, når man inviterer en stor dagligvarekæde ind i ejerkredsen, har han ikke et sekund fortrudt beslutningen.

Siden han gav den norske franchisekæde eneret på at forhandle landbrugsprodukterne fra Grams marker og stalde er det gået stærkt, og Rema 1000 sælger dagligt 25-30.000 Gram-produkter.

- Vi bruger ingen penge på sælgere. Alle vores varer er solgt på forhånd. Ved at udnytte Remas viden om, hvad forbrugerne vil have, slipper vi samtidig for mange fejlinvesteringer.

Da han og hustruen for otte år siden købte det sønderjyske slot, som havde stået mere eller mindre tomt i 25 år, tog de fat på drømmen om at forvandle den historiske ejendom til et kulturelt og erhvervsmæssigt fyrtårn med økologi og bæredygtighed som det centrale omdrejningspunkt.

Den største udfordring for Gram Slot er at tilfredsstille Rema 1000's voksende efterspørgsel efter Gram-produkter uden at gå på kompromis med værdierne bag konceptet. Godset kunne sælge meget mere mælk, hvis der var plads til flere køer i stalden.

1300 ha med 15 ansatte, en varieret produktion af korn, grøntsager og rodfrugter samt 350 køer, som leverer råvarerne til flere mejeriprodukter, og nu er den største udfordring at matche efterspørgslen.

- Men det værste, der kan ske for os, er at miste vores faste afsætningskanal og de nære menneskelige relationer til ledelsen i Rema 1000, fastslog Svend Brodersen.

Han har derimod ikke noget klart svar på, hvordan godset i fremtiden kan sikre tilstrækkelige mængder af varer til Rema 1000's voksende kæde af butikker.

- Vi arbejder på flere modeller, men jeg tror ikke, at der kommer til at ske noget i den retning i det kommende år.

Gram arbejder på flere modeller

- Vi tog i banken og spurgte, om vi kunne låne 90 mio. kr. til et slot og 30 mio. kr. til at bygge om for. Det sidste, bankdirektøren sagde til os, var, at hvis det skal lykkes, skal i finde en god partner.

Den fandt Gram måske noget overraskende for nogen i discountsektoren.

- Det er vigtigt at overveje, hvilke holdninger der er bag de penge, man låner, og I må aldrig sælge ud af jer selv, advarede Svend Brodersen.

I dag driver han et landbrug på

Nürnberg, Tyskland
10. - 13.2.2016

Adgang kun
for branchefolk

BIOFACH2016

into organic

Verdens førende messe
for økologiske fødevarer

LÆG DATOEN
DIREKTE IND I
DIN KALENDER

BIOFACH. INSPIRERER MED BÆREDYGTIGE INNOVATIONER.

Det bør du ikke gå glip af: Et på verdensplan enestående udbud af økologiske fødevarer. Det der gør BIOFACH til verdens førende fagmesse og networking platform for hele den økologiske branche: Konsekvent fastholdelse af kravet om certificering og den høje internationalitet med **2.140 udstillere og 44.624 besøgende***.

Det må du opleve: **Nyhedsstanden** med de vigtigste trends, de nyeste produkter og udnævnelsen af **Best New Product Award**. Under alle omstændigheder bør du besøge: **BIOFACH kongressen** med fokus på **"Organic 3.0 – gør noget for mere økologi"**. Mere information og yderligere messe-highlights på:

BIOFACH.COM

ARRANGØR

NürnbergMesse
Tel +49 (0) 9 11. 86 06-49 09
Fax +49 (0) 9 11. 86 06-49 08
visitorservice@
nuernbergmesse.de

INFORMATION

Strauss & Partnere
Tel +45.70 20 21 81
Fax +45.70 20 21 82
mail@strausspartner.com

sammen med
VIVANESS2016
10 years into natural beauty

International fagmesse for naturkosmetik

*BIOFACH og VIVANESS 2015

► ANNONCER

■ TID & STED

12. december kl. 11-15. Levende musik og bålhygge. Økologiens Have, Rørthvej 132, 8300 Odder. Se nærmere på www.okologiens-have.dk. Arr: Økologiens Have.

Januar

16. januar kl. 10-18. Biodynamisk vinterseminar om jordens frugtbarhed i et fysisk, biologisk og kosmisk perspektiv. Oplæg af Verner Andersen, Martin Beck, Søren Ejlersen, Michael Larsen, Erik Frydenlund. Sted: KullerupKurser ved Nyborg. Se program på www.biodynamisk.dk. Arr: Foreningen for Biodynamisk Jordbrug.

Oplysninger til Tid & Sted mailes til ab@okologi.dk

Se avisens hjemmeside på www.okologiogerhverv.dk

Her finder du også oplysninger om udgivelser og annoncering

Økologisk produktionsleder

Fremtidens økologer er uddannet produktionsledere fra Kalø Økologisk Landbrugsskole

Næste hold starter 1. februar 2016

kalo Økologisk Landbrugsskole
8410 Rønde · Tel 9696 6666 · www.kalo.dk

Holdleder søges til

Produktionshøjskolen Marienlyst / Cafe en Bid af Himlen

Vi søger en ny medarbejder, der brænder for at arbejde sammen med unge mennesker og udvikling af skolens cafétilbud "En bid af Himlen". Sammen med en deltidsansat kollega og en gruppe 15-25 årige elever skal den nye holdleder fortsætte udbygningen af vores økologiske café i Skive midtby. Opgaverne er alsidige og udfordrende.

Vi tilbyder:

- En dagligdag sammen med glade kunder der værdsætter caféens udbud.
- En gruppe på 15 engagerede kollegaer.
- Fast ansættelse og aflønning efter overenskomst mellem Staten og Uddannelsesforbundet.
- Gode muligheder for at præge caféens udvikling.

Vi forventer:

- At du har lysten og evnerne til at samle en 8-12 unge i alderen 15-25 år omkring dig og løse opgaverne i fællesskab med dem.
- At du har viden og erfaring fra køkken og restaurationsområdet.
- At du har interesse for økologisk fødevarerproduktion og forarbejdning.
- At du kan inspirere de unge til at give deres viden videre i opgaven med den daglige cafédrift.
- At du kan fremstå som rollemodel i dit arbejde med de unge, og derved inspirere dem til fortsat uddannelse og dygtiggørelse.
- At du har lyst til at dygtiggøre de unge i matematik og dansk igennem integreret undervisning i værkstedet.
- At du har flere års erhvervs erfaring.

Du kan se mere om Produktionshøjskolen Marienlyst på hjemmesiden: skivephs.dk eller på Facebook. Mere om caféen på hjemmesiden: enbidafhimlen.dk eller Facebook. Ønsker du yderligere oplysninger, bedes du kontakte forstander Sven Irgens-Møller pr. mail på sim@skivephs.dk

Ansøgning fremsendes til skolens mailadresse: ansoegning@skivephs.dk senest den 14. december kl. 12.00.

Produktionshøjskolen Marienlyst er en selvejende institution finansieret primært af staten. Skolen giver et uddannelsesstilbud til ca. 60 unge i aldersgruppen 15-25 år. Tilbuddet er værkstedsbaseret, med værksteder indenfor håndværk, formidling og fødevarerproduktion. Skolen har løbende optag og udslusning. Skolen er naturskønt beliggende nord for Skive med en afdeling på Skive havn og i midtbyen. Skolen er i gang med en styrkelse af den økologiske profil, ved omlægning af jordbrug, samt opnåelse af spisemærker i bronze eller sølv i vores kantine og cafe.

Læs om de økologiske spisemærker på oekologisk-spisemaerke.dk

Rådgivning med mening

Mangler du svovl?

Tag analyser af mineralindholdet i dit grovfoder og få en indikation af status i jorden

Mads Mortensen, kvægbrug

6197 4912

Stine Hjarnø Jørgensen, økonomi	2936 7069
Carsten Markussen, planteavl	3062 7215
Claus Østergaard, planteavl	2045 7465
Erik Kristensen, planteavl	6197 4911
Poul Christensen, planteavl	3062 7545
Mads S. Vinther, planteavl	3062 9016
Malene Storm Kræfting, planteavl	2026 1072
Martin Beck, planteavl	2342 4980
Marie-Louise Simonsen, naturtiltag	3062 5852
Bjarne Hansen, tværfaglig	2115 8706
Kirstine Lauridsen, kvægbrug	2043 6104
Iben Alber Christiansen, kvægbrug	6197 4909
Mads Mortensen, kvægbrug	6197 4912
Michael Tersbøl, biogas	5153 2711
Peter Søndergaard, omlægning	6197 4903
Lars Lambertsen, omlægning, svineproduktion	6197 4906

Nyt fra mark og stald på Landbrugsbloggen

Investeringsstøtte – har du fået tilbuddene hjem?

Har du en hjemmeside?

Har du styr på kvikken?

Tid til jordprøver

Næringsstoffer skal retur til marken

Læs om det på okologi.dk/okoblog

Økologisk Landsforening
Silkeborgvej 260
8230 Åbyhøj

Tlf. 8732 2700 • Fax. 8732 2710 • www.okologi.dk

Se foreningens hjemmeside og få elektroniske nyheder om **økologi** gratis! Tilmeld dig i formularen på forsiden af www.okologi.dk

Nordens største økologiske besøgs- og demonstrationshave

Økologiens Have

Rørthvej 132, 8300 Odder
www.ecogarden.dk

Økologisk gødning sælges

Flere forskellige typer gødninger (Piller)

Såjord og priklejord med økologisk gødning sælges

Økologisk kompost til forskellige formål sælges

Økologisk jord til højbede og plantekasser sælges

Se vores hjemmeside med priser og information
www.farmergoedning.dk

Farmergødning IS v. N/E Mortensen

Toruphøjevej 56, 9620 Ålestrup
Email: erik@farmergoedning.dk
Tlf. 9864 7122 - 6019 1852

KORT & GODT

Købes: Økologisk hønsegødning, sødlupiner og hestebønner. Erik Mortensen, tlf. 9864 7122. Øko-aut.nr. 20877.

Vin: Økologisk og biodynamisk kvalitetsvin fra Rhône: besøg www.leregaardenvin.dk. Vi leverer desuden til gærdbutikker og restauranter. Information på 9868 6366.

Sælges: Økologisk hø i mini-bigballer samt økologisk 1. slæt græsensilage i wraprundballer. H. O. Jakobsen, tlf. 86 69 93 93. Øko-aut.nr.21019.

Under Kort & Godt koster en annonce på højst 20 ord kun 125 kr. Er den på højst 40 ord, er prisen kun 250 kr. (inkl. moms) - og man behøver ikke være medlem eller abonnent for at annoncere.

Bestil annonce på tlf. 87 32 27 23 eller ab@okologi.dk

Agri-kultur

i Småland AB

Treffler-Precisions-Ogräsharv

Hermann Leggedör
Eko/VO-Rådgivare

Treffler Precisions

- Ogräsharv

- Kultivator Tre Punkt

- Kultivator bogserat

Såmaskin

- Fjäderharv

Reinert

Ukrudtsbrændere

agri-kultur.se
0707-912 374

ØKOLOGI & ERHVERV

De næste numre

Udkommer	Annonce-deadline	Nr.
8. jan.	15. dec.	580
22. jan.	12. jan.	581
5. feb.	26. jan.	582
19. feb.	9. feb.	583
4. mar.	23. feb.	584

Se oplysninger om annoncering på okologierhverv.dk

Hvis du savner noget i avisen, så lad os det endeligt vide. Vi vil gerne levere det bedst mulige produkt

(og hvis du får lyst til at reklamere for det, er det helt i orden).

De fleste CMN-produkter kan der opnås 40 % teknologitilskud til

Har du styr på rod ukrudt? Hvis ikke, tilbyder vi rod ukrudtets værste fjende: CMN kvik-killer med eller uden såmaskine. CMN kvik-killer fås i størrelserne 2, 3, 4 og 6 m med eller uden harve.

Skal frøkrudtet bekæmpes uden kemi? Så opnås det maksimale resultat med "Flex-weeder", uanset om afgrøden står i række eller er bredsået, om det er på sand eller ler, om det er nyspiret eller højt har ingen betydning for CMN Flex-weeder.

CMN Flex-weeder fås i 3-20 m arbejdsbredde.

CMN Radrenser til alle rækkeafgrøder fra 20-75 cm. Vandret gennemskæring, stor frihøjde. Kan leveres med eller uden såmaskine, frontmontering, eller kamerastyring.

Ring til os på tlf. 9787 2000 eller besøg vores hjemmeside www.cmn.dk for at se, hvad vi kan gøre mht. at forøge dit udbytte uden brug af kemi og samtidigt holde omkostningerne nede.

CMN maskintec AS

ØKOLOGI & ERHVERV

Myter fik ren besked

På Økologikongres 2015 havde Økologiske Landsforenings pressemedarbejder, Joachim Kjeldsen et indlæg, hvor han punkterede en række myter om økologisk landbrug

MYTE 1:
Økologisk landbrug giver et lavere udbytte, og derfor fører mere økologisk landbrug til mindre mad og derfor sult i verden.

MYTE 2:
Hvis vi skal producere den samme mængde mad økologisk, skal vi dyrke større arealer – det vil gå ud over regnskov og andre naturarealer.

1 kg korn = 3.500 kalorier

I 2014 blev der i gennemsnit høstet 6.800 kg korn pr. ha i Danmark. Det giver: $6.800 \times 3.500 = 23,8$ mio. kalorier pr. ha
Menneskets kaloribehov pr. dag = 2.500 - svarende til 912.500 kalorier pr. år
Med andre ord: én hektar korn kan brødføde 26 mennesker i et år.

Det totale landbrugsareal i Danmark er 2,6 mio. ha.

Potentielt kunne Danmark brødføde: 67,6 mio. mennesker pr. år. + 18,2 mio. flere mennesker, hvis vi medregner de arealer (700.000 ha), som i dag anvendes til dyrkning af den importerede soja. I alt: 86 millioner mennesker. Men i dag kød- og brødføder dansk landbrug kun 15 mio. mennesker fra 3,3 mio.

Det globale landbrugsareale er 1,35 mia. ha.

Hvis alt landbrug i verden havde samme produktionsprofil som det danske, ville det kunne kød- og brødføde 5,8 mia. mennesker. Men jordens befolkning er 7,38 mia.

Økologisk landbrug er:

- ▶ lavere husdyrintensitet og mere eksternt husdyrhold
- ▶ mindre foderproduktion
- ▶ større areal frigjort til dyrkning af vegetabiliske fødevarer
- ▶ mere mad

ip@okologi.dk

Afsender: ØKOLOGI & ERHVERV • Silkeborgvej 260 • 8230 Åbyhøj • avis@okologi.dk

Uden forkundskaber er Økowizzer et svært spil

Man kan skam udmærket more sig, når man spiller Øko-wizzer; men skal man score point i spillet, kræver det viden om økologi

ØKOLOGIKONGRES 2015

TEKST OG FOTO: IRENE BRANDT

Hvor lang tid skal økologiske kalve have komælk?

Må vildtvoksende svampe, der er samlet i en ikke-økologisk skov sælges som økologiske?

Hvilken farve har økologiske æg?

Otte elever fra Bygholm Landbrugsskole har fordelt sig to og to på ialt fire hold. De er til Økologikongres 2015 og har meldt sig til det økologiske værksted, hvor de får lov at prøve kræfter med spillet Økowizzer. I lokalet sidder andre studerende fra landbrugsskolerne i ottemandsgrupper. De skal også spille Økowizzer.

I spillet får deltagerne testet deres viden om økologi, og de fleste måtte sande, at de nok (endnu) ikke

har den brede basisviden om økologi, som kræves for at kunne svare på spørgsmålene i spillet. Det afholdt dog ikke de studerende fra at more sig.

Kræver viden

- Det var sjovt at spille Øko-wizzer; men vi har ikke den viden, der skal til, for at kunne svare på en del af spørgsmålene. Til gengæld tror jeg, at spillet kan være rigtig godt som afslutning på et undervisningsforløb om økologireglerne, siger Christian Odgaard Bausø Sørensen efter spillet. Han er studerende på Bygholm Landbrugsskole.

For unge

Økologiværkstederne var blot en del af de mange tilbud, der var til de unge på kongressen. I løbet af kongressens anden dag kunne de unge gå fra session til session og høre om økologisk landbrug

Kampejsten er der ikke noget i vejen med rundt om bordet. Til gengæld kniber det med faktuelt viden om økologi. Stephan Bang Andersen (tv) og makkeren Mads Gunnar Angel klarer sig dog bedst og går videre til finalerunden. Claes Svit Hansen og Camilla Schneider Rømhild lod sig dog ikke slå ud af nederlaget.

- Målet er, at de oplever det økologiske alternativ og mangfoldighed, samt at de får ny landbrugsfaglig viden om blandt andet omlægning til økologi. Samtidig vil vi gerne opbygge et nyt netværk inden for sektoren, der sikrer, at økologien overtages og føres videre, udtalte projektleder for kongressen Tomas Brødsgaard Fibiger Nørfeldt, Seges Økologi, forud for kongressen.

Øko-Wizzer

- ▶ Øko-Wizzer er et quizspil, der dykker ned i alle facetter af økologiens verden. Spillets fire temaer præsenterer en bred vifte af emner, der dækker over alt fra økologiske køer til økologiske bier, fra produktion til middagsbord, fra værdier til regler.
- ▶ Spillet er udviklet af Landbrug & Fødevarer.